

YARGITAY'IN BAĞIŞLAMA YAKLAŞIMI ÇERÇEVESİNDE MEHİR VE MEHRİN GERİ ALINMASI

DOI: <https://doi.org/10.33717/deuhfd.791399>

Doç. Dr. Ahmet TÜRKMEN*

Öz

Şer'î hukuk ve Osmanlı hukuku döneminde bir aile hukuku müessesesi olarak kabul edilen mehir pozitif hukukumuzda yasalarda düzenlenmemiştir. Buna rağmen toplumumuzda mehir sözleşmeleri akdetme geleneği sona ermemiş ve mehirle ilgili uyuşmazlıklar mahkemelere yansımaya devam etmiştir. Yargıtay, pozitif hukuk içinde mehirle ilgili uyuşmazlıklara Türk Borçlar Kanununun bağışlama sözleşmesi hükümleri (TBK m. 285-298) çerçevesinde çözüm bulmaya çalışmaktadır. Yargıtay mehri muaccel elden bağışlama, mehri müecele ise bağışlama sözü verme hükümlerini uygulamaktadır.

Bu çalışmada mehir, Yargıtay'ın bağışlama yaklaşımının hukukî temelleri, bunun eleştirisi ve özellikle mehri muaccel ve mehri müeccelin geri alınması bağışlama sözleşmesi hükümleri çerçevesinde ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Mehir, Bağışlama, Bağışlama Sözü Verme, Mehrin Geri Alınması, Yargıtay

MAHR AND REVOCATION OF MAHR BASED ON THE COURT OF CASSATION'S DONATION APPROACH

Abstract

Mahr, which was an important element of family law during the Sharia and Ottoman law era has not been adjusted within our current law. Nevertheless, the tradition of concluding a contract of mahr has not ended in

* Kırklareli Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Medeni Hukuk Anabilim Dalı Öğretim Üyesi (e-posta: ahmetturkmen@klu.edu.tr) ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4288-6607> (Makalenin Geliş Tarihi: 11.06.2020) (Makale Gönderilme Tarihi: 15.06.2020/Makale Kabul Tarihi: 18.08.2020)

our society and numerous conflicts associated with mahr have been brought to trial. The Cassation Court of Turkey tends to solve the conflicts of mahr in accordance with the donation contract provisions of the Turkish Code of Obligations (Article 285-298). The Court of Cassation applies donation from hand to hand provisions for prompt mahr (muqaddam) and promise of donation provisions for mu'akhar.

This paper analyzes the legal basis of the Court of Cassation's donation approach while providing criticism and insight for revocation of prompt mahr (muqaddam) and mu'akhar in the framework of the provisions of donation contract.

Keywords

Mahr, Donation, Promise of Donation, Revocation of Mahr, The Court of Cassation

GİRİŞ

İslâm ve Osmanlı hukukunda kocanın evlenmenin dinî akdi sırasında veya devamı sırasında ya da evliliğin boşanma veya ölümle sona ermesi halinde kadına verdiği veya vermeyi taahhüt ettiği şey olarak tanımlanan *mehir* 4 Ekim 1926 tarihinde yürürlüğe giren 743 sayılı Medenî Kanunla birlikte eski hukuktaki *kanundan doğan borç* niteliğini kaybetmiştir. Pozitif hukukumuzda mehre ilişkin yasal bir düzenleme bulunmamasına rağmen, Türk toplumunda mehir anlaşmaları akdetme geleneği son bulmamış, mehir borcunun ifası ve mehrin geri alınmasına ilişkin uyuşmazlıklar 743 sayılı Medenî Kanun ve bu arada 4721 sayılı Türk Medenî Kanununun yürürlüğe girmesinden sonra da mahkemelere yansımaya devam etmiştir.

Kanundan doğan borç niteliğini kaybetmesiyle birlikte mehir alacağı günümüzde yalnızca *sözleşmesel* temelde korunabilen bir *alacak hakkı* niteliği taşıyabilmektedir. Mehir anlaşmalarının sözleşme özgürlüğü çerçevesinde geçerli olarak kurulabileceği ve pozitif hukukumuzda buna bir engel olmadığı genel olarak kabul görmektedir. Buna karşılık mehir sözleşmelerinin hukukî niteliği konusunda ise bir görüş birliği yoktur. Yargıtay pozitif hukukumuzda mehre ilişkin tek bağlayıcı kural olan 2.12.1959 tarih ve E. 14, K. 30 sayılı Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararındaki gerekçelere dayanarak peşin ödenen mehri muacceli *elden bağışlama*, ifası sözleşmenin kurulmasından sonraki bir tarihe ertelenen mehri müecceli ise *bağışlama sözü verme* olarak nitelendirmekte ve mehir konusundaki uyuşmazlıkları ve bu arada mehrin geri alınmasını Türk pozitif hukukunun bağışlama sözleşmesine ilişkin hükümleri (TBK m. 285-298) çerçevesinde çözmeye çalışmaktadır. Böyle bir yaklaşım İslâm hukukundaki mehir kuralları ile pozitif hukukun bağışlama hükümlerinin birbiriyle örtüşmediği durumlarda tarafların iradelerinden farklı sonuçlar doğmasına yol açabilmektedir.

Bu çalışmada İslâm hukukundaki mehir kavramı ile Yargıtay'ın mehrin hukukî niteliği konusundaki bağışlama yaklaşımının temelleri, mehrin bağışlama olarak kabul edilmesinin hukukî sonuçları ve nihayetinde mehrin geri alınması Yargıtay'ın bağışlama yaklaşımı çerçevesinde ele alınmaktadır.

I. MEHİR KAVRAMI

Mehir, İslâm hukukunda kocanın evlenmenin dinî akdi sırasında veya devamı sırasında bazen de sona ermesi halinde kadına verdiği veya vermeyi taahhüt ettiği belirli bir mal veya para gibi ekonomik değeri olan bir şey

olarak tanımlanabilir¹. Mehir, evliliğin bir şartı değil sonucu olarak görül-
mektedir, bu nedenle satış sözleşmesinden ayrılmaktadır². Başlık parasının
aksine mehir evlenmenin bir ön şartı değildir ve başlık parası gibi kadının
ailesine değil, evlenmenin bir sonucu olarak *kadının kendisine* verilmekte-
dir³. Bu nedenle de mehir sözleşmelerinin pozitif hukukumuzda kural olarak
hukuka, ahlâka ve kişilik hakkına aykırı olmadığı ve geçerli olarak kurula-
bileceği kabul edilmektedir⁴. İslâm hukukuna göre satışı veya kullanılması
yasak olmayan⁵ her türlü malvarlığı değeri; taşınır, taşınmaz eşyalar veya
intifa hakkı da mehir olarak kararlaştırılabilir⁶. Mehir, kural olarak nişanlılık
süresince verilen hediyelerden ve düğün sırasında takılan ziynet eşyalarından
farklıdır. Lâkin mehir borcunun düğün sırasında kadına takılan ziynet eşya-
larıyla ifa edilmesi de mümkündür⁷. Böyle bir durumda düğün sırasında takı-

- ¹ **Cin**, Halil: “İslâm Hukukunda Mehr”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 29, Sayı 1, 1972, s. 199; **Hatemi**, Hüseyin: Hukuka ve Ahlâka Aykırılık Kavramı ve Sonuçları (Özellikle BK m. 65), Sulhi Garan Matbaası, İstanbul 1976, s. 279; **Acar**, H. İbrahim: “Mehrin İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi, Sayı 17, 2011, s. 368; **Şirin**, Şükrü: “İslâm Hukukunda Mehir Davaları”, Marife Dinî Araştırmalar Dergisi, Cilt 15, Sayı 2, Kış 2015, s. 299; **Akyüz**, Jülide: “Evlence Sözleşmesinin Önemli Bir Ögesi Olan Mehir Hakkında Bazı Düşünceler”, Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt 24, Sayı 37, 2005, s. 215; **Sağlam**, Hadi: “İslâm Hukukunda Mehir Evlilik Sigortası mıdır?”, Universal Journal of Theology, Cilt 1, Sayı 1, 2016, s. 2; **Pürselim-Arning**, Hatice Selin: “Türk ve Alman Milletlerarası Özel Hukuklarında Mehir Kavramının Vasıflandırılması”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt: 33, Sayı: 2, 2013, s. 138; **Kılınç**, Ayşe Nur/**Kılınç**, Ahmet: “Mehrin Türk Pozitif Hukuku Açısından Yeniden Değerlendirilmesi Gerekliliği”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 10, Sayı 1, 2019, s. 105.
- ² **Cin**, Mehir, s. 220; **Hatemi**, s. 316; **Aydın**, M. Akif: “Mehir”, İslâm Ansiklopedisi, Cilt 28, Türkiye Diyanet Vakfı, İslâm Araştırmaları Merkezi, Ankara 2003, s. 390; **Acar**, s. 375-376; **Tüzüner**, Özlem: “Türk ve İslâm Hukuku Bakış Açısından Evlenmenin Hukukî Niteliği Hakkında Bir İnceleme”, Ankara Barosu Dergisi, Cilt 71, Sayı 1, 2013, s. 140-141; **Sağlam**, s. 4, 8; **Okur Gümrükçüoğlu**, Saliha: “İslâm Aile Hukukunda Kadının Mehir Hakkına Toplumun Bakış Açısı Üzerine Bir Değerlendirme”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 27, S. 4, 2013, s. 229.
- ³ **Cin**, Mehir, s. 225-226; **Acar**, s. 369-370; **Okur Gümrükçüoğlu**, s. 227-228; **Çakırca**, Seda İrem: “Mehir Sözleşmesinin Hukuki Niteliği”, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 9, Sayı 121-122, Eylül-Ekim 2014, s. 91.
- ⁴ **Hatemi**, s. 321; YİBK, T. 2.12.1959, E. 14, K. 30 (RG T. 24.2.1960, S. 10440).
- ⁵ İslâm hukukuna göre böyle bir durumda sözleşme tümüyle geçersiz olmayıp kadın mehri misile hak kazanır (**Cin**, Mehir, s. 204).
- ⁶ **Cin**, Mehir, s. 204; **Cin**, Halil: İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Yayınları, Ankara 1974, s. 214-215; **Aydın**, Mehir, s. 390; **Acar**, s. 385-386; **Sağlam**, s. 3; **Kılınç/Kılınç**, s. 105.
- ⁷ Karş. **Akçaal**, Mehmet: “Düğünde Takılan Ziynet Eşyasının İadesi”, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 14, Sayı 2, 2019, s. 280. Yargıtay mehir borcunun ifasına yönelik açılan bir davada, *-ifa yerine edim tartışmasına girmeksizin-* davalının

lan ziynet eşyalarının mehir borcunun ifasına yönelik olduğunu ispat yükü borçludur⁸.

Taraflarca belirlenen mehre “*mehri müsemma*” denilir⁹. Mehrin taraflarca belirlenmemiş olması veya taraflarca mehir verilmeyeceğinin kararlaştırılması ya da taraflarca kararlaştırılan mehrin herhangi bir sebeple hükümsüz olması halinde kadına ödenecek mehre ise “*mehri misil*” adı verilir¹⁰. Mehri misil aynı sosyal konumda bulunan ve özellikleri itibariyle birbirlerine denk sayılan kadınların aldıkları mehir miktarı dikkate alınarak tespit edilir¹¹. Bu anlamda mehri müsemma *sözleşmesel* bir temele dayanırken, mehri misil *kanundan doğan bir borcu* çağrıştırır.

Mehri müsemma, kararlaştırılan ödeme şekline göre ikiye ayrılır. Evliliğin akdi sırasında peşin ödenen türüne “*mehri muaccel*” adı verilir¹². Lâkin mehrin tamamının evlilik sırasında ödenmesi şart değildir, evlilik sırasında mehrin bir kısmı peşin olarak ödenebileceği gibi, kalan kısmı ve hatta tamamı da vadeye bağlanabilir. İşte evlilik sırasında mehrin ileride bir tarihte

mehir senedinde kadına verileceği taahhüt edilen 150 gram altının düğün sırasında fazlasıyla kadına takı olarak verildiğine yönelik savunmasını yerinde bulmayarak mehir senedinde kadına verileceği hüküm altına alınan altınların ayrıca kadına verilmesi gerektiğine hükmetmiştir (Yargıtay 3. HD., E. 2016/21864, K. 2018/9144, T. 26.9.2018 – Kazancı İçtihat Bilgi Bankası).

⁸ Mehri müeccel sözleşmesinde yer alan edim yerine başka bir edimin ifa edildiği hallerde taraflar arasında anlaşmanın niteliğine göre mehir borcu tamamen sona erebileceği gibi (ifa yerine edim), yalnızca ifa edilen kısmın paraya çevrilmesi suretiyle elde edilen menfaatle sınırlı olmak üzere de sona erebilir (ifa uğruna edim). Tarafların ifa yerine edim mi yoksa ifa uğruna edim konusunda mı anlaşmış oldukları dürüstlük kuralına göre yapılacak yorumla iradelerinden çıkarılamıyorsa, alacaklı lehine olmak üzere ifa uğruna edimin kararlaştırıldığı kabul edilir. İfa yerine edim veya ifa uğruna edim anlaşması alacaklının kabulüyle mümkün olabilir. Taraflar arasında edimin böyle bir sonuç doğurduğunu ispat yükü ise borçludur (Eren, Fikret: Borçlar Hukuk Genel Hükümler, 23. Bası, Yetkin Yayınları, Ankara 2018, s. 940-941).

⁹ Bilmen, Ömer Nasuhi: Hukuk-ı İslâmiyye ve İstilahât-ı Fıkhiyye Kâmusu, Cilt 2, İstanbul 1950, s. 121; Cin, Mehir, s. 207; Acar, s. 379; Sağlam, s. 7; Kılınç/Kılınç, s. 107; Çakırca, s. 92.

¹⁰ Cin, Mehir, s. 211; Hatemi, s. 279; Reisoğlu, Safa: “Mihri Müeccele Müteallik 2.12.1959 tarihli Tevhidi İçtihad Kararı Hakkında (1)”, Ankara Barosu Dergisi, Sayı 3, 1960, s. 80; Aydın, Mehir, s. 390; Acar, s. 380; Akyüz, s. 224; Sağlam, s. 7; Pürselim Arning, s. 139; Kılınç/Kılınç, s. 107.

¹¹ Bilmen, s. 121; Cin, Mehir, s. 211; Cin, Evlenme, s. 223; Reisoğlu, s. 80; Kılınç/Kılınç, s. 107.

¹² Bilmen, s. 121; Cin, Mehir, s. 208; Aydın, Mehir, s. 390; Acar, s. 379; Akyüz, s. 216; Sağlam, s. 7; Kılınç/Kılınç, s. 106.

ödeneceği kararlaştırılmışsa buna “*mehri müeccel*” denilir¹³. Mehri müeccel taraflarca belirli bir vadeye bağlanabileceği gibi, kocanın ölümü gibi belirsiz bir vadeye de bağlanabilir. Bu durumda kadın vade gelmeden mehri talep edemez¹⁴. Vade gelmeden evliliğin koca tarafından talâk yoluyla sona erdirilmesi de sonucu değiştirmez. Lâkin mehir belirli bir vadeye bağlanmış olsa bile, vade gelmeden kocanın ölmesi halinde mehir borcu en geç bu anda muaccel hale gelir¹⁵. Mehri müeccelin taraflarca bir vadeye bağlanmamış olması halinde ise mehir, talâk veya eşlerden birinin ölümü anına kadar müeccel sayılır. Bu durumda mehir en geç evliliğin talâk yoluyla sona ermesi veya kocanın ölümü anında muaccel hale gelir¹⁶.

Mehrin koca tarafından ifa edilmesi şart değildir. Üçüncü bir kişi de koca lehine kadına ifada bulunabilir. Böyle bir durumda kocanın haberi olmaksızın ifada bulunan kişinin koca lehine bir bağışlamada bulunduğu kabul edilir¹⁷ ve borç sona erer. Kocanın bilgisi ve izni dahilinde mehri ödeyen kimsenin, ödediği miktar ölçüsünde kocaya rücû edebileceği kabul edilmektedir¹⁸. Bunun dışında mehir, kefaletle de teminat altına alınabilir. Kefil, eşlerden birinin babası, büyükbabası veya vasisi olabileceği gibi üçüncü bir kişi de olabilir¹⁹. Mezhepler arasında farklı uygulamalar bulunmaktaysa da İslâm hukukunda genel olarak kocanın mehri muaccelle kadına verdiği bu mehirten ona çeyiz temin etme mükellefiyeti koyabileceği kabul edilmektedir²⁰. Böyle bir mükellefiyet pozitif hukukumuzdaki yüklemeli bağışlamayı çağırıştırır (TBK m. 291).

Mehrin kadına verilmesiyle birlikte kadın erginse mehir konusu mal üzerinde dilediği gibi tasarruf edebilir²¹. Mehri konusu bir mal ise, kadın

¹³ **Bilmen**, s. 121; **Cin**, Mehir, s. 208; **Hatemi**, s. 279; **Acar**, s. 380; **Aydın**, Mehir, s. 390; **Akyüz**, s. 216; **Sağlam**, s. 7; **Kılınç/Kılınç**, s. 106.

¹⁴ **Bilmen**, s. 121; **Hatemi**, s. 279; **Cin**, Mehir, s. 208; **Acar**, s. 380.

¹⁵ **Reisoğlu**, s. 80; **Cin**, Mehir, s. 208; **Cin**, Evlenme, s. 218; **Acar**, s. 380.

¹⁶ **Bilmen**, s. 121; **Hatemi**, s. 279; **Cin**, Mehir, s. 208; **Cin**, Evlenme, s. 218; **Aydın**, Mehir, s. 390; **Acar**, s. 380; **Sağlam**, s. 7; **Reisoğlu**, s. 80; **Kılınç/Kılınç**, s. 106.

¹⁷ **Cin**, Mehir, s. 234.

¹⁸ **Cin**, Mehir, s. 234. Böyle bir durumda koca ile üçüncü kişi arasında bir bağışlama sözleşmesi kurulduğu kabul edilmektedir (**Eren**, Genel, s. 1043).

¹⁹ **Cin**, Mehir, s. 238; **Cin**, Evlenme, s. 244.

²⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. **Bilmen**, s. 123; **Cin**, Mehir, s. 250 vd.; **Cin**, Evlenme, s. 256 vd.; **Reisoğlu**, s. 80. Buna karşılık Hukuk-ı Aile Kararnamesinde, İslâm hukukundaki genel kuraldan farklı olarak kadının mehirle çeyiz yapmaya zorlanamayacağı düzenlenmiştir (Kararname, m. 89). İslâm hukukunda çeyiz hazırlama zorunluluğu olmadığı yönünde bkz. **Aydın**, Mehir, s. 390.

²¹ **Cin**, Mehir, s. 235; **Cin**, Evlenme, s. 242; **Aydın**, Mehir, s. 390; **Acar**, s. 374; **Okur Gümrükçüoğlu**, s. 232; **Pürselim Arning**, s. 139; **Çakırca**, s. 91; **Kılınç/Kılınç**, s. 105.

onu başkalarına devredebilir, kiraya verebilir veya üçüncü bir kişiye bağışlayabilir. Kadının mehrin bir kısmını veya tamamını kocasına bağışlaması da geçerli kabul edilir²². Bu anlamda mehir, evlilik birliğindeki edinilmiş mallara katılma rejiminde kadının kişisel malını (TMK m. 220), kadının kişisel malını açık bir bağışlama kastı olmaksızın dayanışma yükümlülüğü çerçevesinde kocasına devretmesi de mal rejiminin tasfiyesindeki değer artış payını çağrıştırır (TMK m. 227)²³.

Mehirden doğan borç ve alacaklar, eşlerden birinin ölümü halinde onların mirasçılara geçer. Dolayısıyla kocanın ölümü halinde mehri müeccele kocanın mirasçılardan talep edilebilmesi mümkündür²⁴. Keza kadının ölmesi halinde de mehri müeccele alacağı kadının mirasçılara geçer²⁵. Bu anlamda mehir nafakadan farklı olarak kişiye bağlı olmayan borç ve alacakların mirasçılara geçeceğini öngören küllî halefiyet ilkesinden herhangi bir sapma göstermez (TMK m. 599).

II. TÜRK HUKUKUNDA MEHRE İLİŞKİN DÜZENLEMELER

İslâm ve bu arada Osmanlı hukukunda mehir, bir aile hukuku müessesesi olarak kabul edilmektedir²⁶. Bu nedenle daha ziyade hukukun genel ilkeleri, borç ilişkileri ve usûl hukuku kurallarının düzenlendiği Mecelle'de mehre yer *verilmemiştir*²⁷. Bu tercihte Osmanlı İmparatorluğu gibi çok uluslu ve İslâmiyetin farklı mezheplerine mensup toplulukları bünyesinde barındıran bir devlette, ulusların ve mezheplerin dinsel ve sosyo-kültürel

²² Cin, Mehir, s. 235-236; Acar, s. 374; Okur Gümrükçüoğlu, s. 229.

²³ Eşlerin bağışlama kastı olmaksızın dayanışma ve yardımlaşma yükümlülüğü kapsamında diğer eşe yaptığı karşılıksız kazandırmalar bağışlama sayılmazlar ve mal rejiminin tasfiyesinde değer artış payı olarak (TMK m. 227) istenebilirler (Serozan, Rona: Borçlar Hukuku Özel Bölüm, 3. Bası, On İki Levha Yayınları, İstanbul 2018, s. 303; Gümüş, M. Alper: İstanbul Şerhi, Türk Borçlar Kanunu, Cilt 2, Özel Borç İlişkileri, 2. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2018, TBK m. 285 kn. 12; Yargıtay HGK E. 2010/2-476, K. 2010/504, T. 13.10.2010; Yargıtay HGK E. 2013/8-640, K. 2014/386, T. 26.3.2014 – Kazancı İçtihat Bilgi Bankası). Kadının açık bağışlama kastıyla malları kocasına devretmesi ile mehri müeccelden doğan alacağına ilişkin kocasıyla yaptığı ibra anlaşmaları ise koca lehine yapılmış bir bağışlama sayılır ve kadının kocasına devrettiği mallar mal rejiminin tasfiyesinde katılma alacağının hesaplanmasında kocanın kişisel malı olarak hesaba katılmazlar. Yapılan araştırmalarda kadınların %40'ının peşin aldıkları mehri kocaları için harcadıkları görülmektedir (Okur Gümrükçüoğlu, s. 241).

²⁴ Reisoğlu, s. 80; Hatemi, s. 279.

²⁵ Hatemi, s. 279; Kılınç/Kılınç, s. 105.

²⁶ Pürselim Arning, s. 140; Kılınç/Kılınç, s. 104.

²⁷ Aydın, M. Akif: "Hukuk-ı Aile Kararnamesi", İslâm Ansiklopedisi, Cilt 18, Türkiye Diyanet Vakfı, İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1998, s. 314.

özelliklerine göre farklılık gösterebilecek olan aile hukuku kurallarının yeknesak olarak düzenlenmesinin toplumsal ihtiyaçları karşılamayacağı düşüncesinin egemen olduğu söylenebilir. Lâkin daha sonrasında aile hukuku alanındaki kodifikasyon çalışmaları neticesinde yürürlüğe giren ve İslâm hukuk tarihinde hazırlanmış ilk kanun olma²⁸ özelliğini taşıyan 25 Ekim 1917 tarihli *Hukuk-ı Aile Kararnamesinde* mehir kurumu gayrimüslimler hariç²⁹ tutulmak suretiyle ilk kez düzenlenmiştir (Kararname m. 80-91). Kararname, Mecelle'den farklı olarak yalnızca Hanefî öğretileri üzerinden değil diğer mezhep öğretilerinden de faydalanılan eklektik bir yöntemle hazırlanmıştır³⁰. Lâkin büyük umutlarla hazırlanan Kararname, gerek gayrimüslim cemaat mahkemelerinin yargı yetkisini kaldırması gerekse Hanefî mezhebi öğretileri dışındaki mezhep öğretilerinden faydalanılmasına yönelik eleştiriler nedeniyle 19 Haziran 1919 tarihinde yürürlükten kaldırılmıştır³¹. Bu Kararname, şer'î hukuk kuralları ve Osmanlı döneminde mehir konusunda çıkarılan fermanlar³² haricinde Türk pozitif hukukunda mehir kurumunun düzenlendiği *ilk, tek ve son* kodifikasyon örneği olmuştur.

Cumhuriyet döneminde İsviçre Medenî Kanunundan iktibas edilen ve 4 Ekim 1926'da yürürlüğe giren 743 sayılı Medenî Kanunda mehir kurumuna yer verilmediği gibi, 1 Ocak 2002'de yürürlüğe giren 4721 sayılı Türk Medenî Kanununda da mehre ilişkin bir düzenleme yapılmamıştır. Mehrin, Türk Medenî Kanununun aile hukuku kitabına alınmamasıyla birlikte mehir bir aile hukuku kurumu olmaktan çıkmıştır³³. Buna karşılık toplumda ve uygulamada mehir sözleşmeleri akdetme geleneği son bulmamış³⁴ ve mehirle ilgili uyuşmazlıklar mahkemelere yansımaya devam etmiştir³⁵. Mehre ilişkin Türk pozitif hukukundaki tek düzenleme aşağıda ayrıntılı olarak inceleyeceğimiz 2.12.1959 tarih ve E. 14, K. 30 sayılı Yargıtay İçtihadı

²⁸ Aydın, Kararname, s. 315; Cin, Evlenme, s. 258.

²⁹ “İşbu fasıl ahkâmı gayr-i müslimler hakkında câri değildir” (Kararname m. 91).

³⁰ Aydın, Kararname, s. 316.

³¹ Aydın, Kararname, s. 317-318.

³² Bu konuda ayrıntılı bilgi için. Bkz. Cin, s. 239 vd.; Okur Gümrükçüoğlu, s. 230 vd.

³³ Dural/Öğüz/Gümüş de mehri muaccel ve mehri müeccel kurumlarının 743 sayılı Medenî Kanun ile yürürlükten kaldırıldığını ifade etmektedirler (Dural, Mustafa/Öğüz, Tufan/Gümüş, Mustafa Alper: Türk Özel Hukuku, Cilt III, Aile Hukuku, Filiz Kitabevi, İstanbul 2018, s. 8).

³⁴ Günümüzde mehir sözleşmelerinin hala yaygın olarak yapıldığı konusunda bir araştırma için bkz. Okur Gümrükçüoğlu, s. 233 vd.

³⁵ Çakırca, s. 100.

Birleştirme Kararıdır³⁶. Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararının konusu her ne kadar eski hukuk döneminde akdedilen mehir sözleşmelerinin 743 sayılı Medenî Kanun döneminde de uygulanıp uygulanmayacağına ilişkin bir *yürürlük meselesine ilişkin* olsa da ve bu yönüyle yalnızca konuyla sınırlı ve yalnızca sonucu itibariyle bağlayıcı olduğu kabul edilse de³⁷ kararda geçen gerekçeleriyle bugün pozitif hukukumuzdaki mehir uyuşmazlıklarının çözülmesinde başvuru tek bağlayıcı pozitif hukuk kaynağı niteliği taşımaktadır. Nitekim Yargıtay da söz konusu İçtihadı Birleştirme Kararından sonra ortaya çıkan mehre ilişkin uyuşmazlıkları bu kararın gerekçelerini esas alarak çözmeye çalışmaktadır.

III. YARGITAY'IN MEHRİN HUKUKÎ NİTELİĞİ KONUSUNDAKİ YAKLAŞIMI VE BUNUN SONUÇLARI

A. Mehrin Hukukî Niteliği ve Yargıtay'ın Bu Konudaki Yaklaşımı

Pozitif hukukumuzda mehir İslâm hukukunda ve Hukuk-ı Aile Kararnameinde (m. 80) öngörüldüğünden farklı olarak *kanunî bir borç* olmaktan çıkarılmıştır. Mehir alacağı günümüzde yalnızca *sözleşmesel* temelde korunabilen bir hak niteliği taşıyabilmektedir. Bu nedenle pozitif hukukumuzda mehir yalnızca tarafların karşılıklı ve birbirine uygun irade beyanıyla meydana gelen bir sözleşme (TBK m. 1/I) olması halinde tartışma konusu olabilecektir. Dolayısıyla İslâm hukukunda tarafların sözleşmeyle kararlaştırmasa bile kadının hak kazanacağı *mehri misle* pozitif hukukumuzda bir dayanak bulunmamaktadır³⁸.

Böyle bir sözleşmenin varlığı halinde ise doktrinde mehrin hukukî niteliğine ilişkin olarak mehrin türüne göre farklı değerlendirmeler yapılmaktadır. Evlenme akdi sırasında peşin alınan mehri muaccel doktrinde *elden bağışlama* olarak kabul edilmektedir³⁹. Gerçekten de konusu itibariyle elden bağışlamaya uygun olan bağışlayana ait malvarlığı değerlerinin zilyetliğin devri yoluyla karşılıksız olarak bağışlanana kazandırılması halinde elden bağışlamanın tüm koşulları gerçekleşmiştir. Bu nedenle mehri muaccelle yönelik ifalar elden bağışlama olarak kabul edilebilir.

³⁶ Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararları benzer hukukî konularda Yargıtay Genel Kurullarını, dairelerini ve adliye mahkemelerini bağlaması (Yargıtay Kanunu m. 45/V) nedeniyle pozitif hukuktaki normlar hiyerarşisinde kanunların altında bağlayıcı bir norm olarak kabul edilmektedir.

³⁷ Karş. **Çakırca**, s. 107.

³⁸ **Hatemi**, s. 281.

³⁹ **Hatemi**, s. 319; **Kılınç/Kılınç**, s. 108.

Mehrin hukukî niteliği hususunda doktrinde asıl tartışma mehri müeccel üzerinde yapılmaktadır. Mehri müecceli boşanmanın fer'î sonucuna ilişkin bir anlaşma olarak kabul eden görüşe göre, mehir alacağına talep edilebilmesi için hakim tarafından uygun bulunması gerekir (TMK m. 184/I b. 5)⁴⁰. Kamu düzenine ilişkin TMK m. 184/I b. 5 hükmü gereğince özellikle mehir miktarının erkek üzerinde evliliği idame ettirmeye yönelik bir baskı oluşturması halinde hakim bu anlaşmayı onaylamayabilir⁴¹. Hakimin anlaşmayı onaylamaması kısmî hükümsüzlüğü düzenleyen TBK m. 27/II c.1 gereğince mehir sözleşmesinin geçerliliğine etki etmez, hakimin olumsuz yöndeki kararı yalnızca mehir borcunun vadesine ilişkindir⁴². Böyle bir durumda, mehir eşlerden birinin ölümüne ertelenmiş bir bağışlama olarak hüküm ifade etmeye devam eder⁴³. Doktrindeki diğer görüşe göre ise mehri müeccel, eşlerin birbirleriyle her türlü hukukî işlemi yapabileceklerini öngören TMK m. 193 uyarınca eşlerin sözleşme özgürlüğü çerçevesinde yaptıkları bir *bağışlama sözü verme sözleşmesi* niteliğindedir⁴⁴. Bu sözleşmeyle koca, evliliğin sona ermesi veya taraflardan birinin ölümü halinde karısına karşılıksız bir kazandırmada bulunmayı taahhüt etmektedir. Bu görüşe göre sözleşmeden doğan borcun eşlerin boşanmasına ve taraflardan birinin ölümüne bağlanması geciktirici şarta bağlı bir bağışlama sözü verme değil, belirsiz vadeye bağlanmış bir bağışlama sözü verme niteliğindedir. Bu konudaki görüşümüzü belirtmeden önce Yargıtay'ın mehir konusundaki yaklaşımına esas teşkil eden kararları da dikkate değerdir.

Yargıtay'ın mehir konusundaki yaklaşımının temelleri 2.12.1959 tarih ve E. 14, K. 30 sayılı İçtihadı Birleştirme Kararına dayanmaktadır⁴⁵. 743 sayılı Medenî Kanunun yürürlüğe girmesinden sonra mehri müeccelden doğan bir uyuşmazlıkta Temyiz Mahkemesi Yüksek 2. Dairesi (bugünkü adıyla Yargıtay 2. Hukuk Dairesi) 18.4.1935 tarih ve 1166/1000 sayılı kararında eski hukuk döneminde kurulmuş mehir sözleşmesinden doğan alacağın kanunun yürürlüğünden sonra da talep edilebileceğine hükmetmiştir. Buna karşılık aynı Daire 2.6.1959 tarih ve 2984/2385 sayılı kararında eski hukuk

⁴⁰ **Reisoğlu**, s. 81; **Hatemi**, s. 318-319; **Hatemi**, Hüseyin/**Kalkan Oğuztürk**, Burcu: Aile Hukuku, 4. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2014, s. 131.

⁴¹ **Reisoğlu**, s. 81-82; **Kılınç/Kılınç**, s. 110.

⁴² **Reisoğlu**, s. 82.

⁴³ **Reisoğlu**, s. 82.

⁴⁴ **Öztan**, Bilge: "Resmî Nikâhtan Sonra Yapılan Mehir Anlaşması Geçerli midir?", Prof. Dr. Ali Bozer'e Armağan, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1998, s. 393; **Sağlam**, s. 15; **Çakırca**, s. 108.

⁴⁵ RG T. 24.2.1960, S. 10440.

döneminde yapılan evlilikten doğan mehir alacağının yeni Medenî Kanunda düzenlenmediğini, bilâkis yasaklandığını ve mehir alacağının eski hukuk döneminde geçerli olsa bile, eski hukukun kamu düzenine aykırı olan hükümlerinin uygulanamayacağını öngören 864 sayılı Tatbikat Kanununun⁴⁶ 2. maddesi uyarınca talep edilemeyeceğine karar vermiştir. Bu iki karar arasındaki çelişkiyi gidermek amacıyla toplanan Temyiz Mahkemesi Tevhidi İçtihat Hukuk Kısmı Umumî Heyeti (bugünü adıyla Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulu) ise 2.12.1959 tarih ve E. 14, K. 30 sayılı Kararında eski hukuk döneminde yapılan mehri müeccel anlaşmalarının koca aleyhine bir borç, kadın lehine ise kazanılmış bir alacak hakkı teşkil ettiğini kabul ederek eski hukuk döneminde akdedilen mehir anlaşmalarından doğan alacakların talep edilebileceğine karar vermiştir. Kurul mehri müecceli, ödenmesi en geç boşanma veya taraflardan birinin ölümü anına kadar ertelenmiş bir mehir alacağı olarak nitelendirmiş ve eMK'da evlenmenin akdi sırasında eşlerden birinin diğerine bir şey vermesinin veya vermeyi taahhüt etmesinin yasaklanmadığına, dolayısıyla bu tür anlaşmaların kamu düzeniyle ilgisi bulunmadığına karar vermiştir. Karara göre mehrin ödenmesinin erkeğin kadını boşamasına veya taraflardan birinin ölümüne bağlanmış olması gelecekte gerçekleşmesi şüpheli olayın meydana gelmesine yönelik bir geciktirici bir şart değil, vade olarak görülmelidir. Kurula göre mehrin taraflardan birinin ölümü halinde dahi ödenmesi bunun vade olarak kabul edilmesi gerektiğinin bir kanıtı olarak görülmelidir. Kurul bu gerekçelerle mehrin, boşanmayı önleyecek tedbir veya bir boşanma tazminatı olarak görülemeyeceğine hükmetmiştir.

Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararındaki gerekçeleri esas alan Yargıtay da yerleşik içtihatlarında mehri müecceli *bağışlama sözü verme sözleşmesi* olarak kabul etmektedir⁴⁷. Yargıtay'ın yerleşik içtihatlarında mehir, “*kocanın evlenme sözleşmesi anında veya devamı sırasında ya da evliliğin sona ermesi hâlinde kadına verdiği belirli bir mal, para veya ekonomik değeri olan armağan*” olarak tanımlanmaktadır. Yargıtay'ın yerleşik içtihatlarına göre, Türk Medenî Kanunu evlenme akdi sırasında karı kocadan birinin

⁴⁶ RG T. 19.6.1926, S. 402.

⁴⁷ Yargıtay 1. HD. E. 2009/4577, K. 2009/6090, 27.5.2009; Yargıtay 1. HD., E. 2011/8161, K. 2011/9851, T. 5.10.2011, Yargıtay 1. HD. E. 2012/16654, K. 2013/3539, T. 8.3.2013; Yargıtay 1. HD. E. 2016/10819, K. 2019/4105, T. 26.6.2019; Yargıtay 3. HD. E. 2018/7046, K. 2019/4764, T. 21.5.2019; Yargıtay 3. HD. E. 2019/482, K. 2019/3079, T. 8.4.2019; Yargıtay HGK E. 2017/3-451, K. 2019/355, T. 26.3.2019; Yargıtay 2. HD. E. 2018/1864, K. 2018/14111, T. 5.12.2018; Yargıtay 3. HD. E. 2016/21864, K. 2018/9144, T. 26.9.2018 (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası)

diğerine bir mal veya para vermesini ya da vermeyi vaat edip bir süre ertelemesini, başka bir deyişle mehri müecceli yasaklamamıştır. Yargıtay, kararlarında mehri müecceli ileriye yönelik (evliliğin boşanma ya da ölümle son bulunması haline kadar) bir bağışlama vaadi olarak nitelendirmekte ve dolayısıyla bunların geçerliliğini de asgarî adi yazılı olma koşuluna bağlamaktadır. (TBK m. 288/I).

Şer'î hukuku ve laik hukuku kadını koruma ve kollama bağlamında ortak bir payda üzerinde buluşturan bu yaklaşım, sonucu itibariyle mehrin sosyal amacının gerçekleştirilmesine de hizmet etmektedir. Gerçi modern hukuk şer'î hukuktan farklı olarak, evliliği sona erdirmeyi erkeğin varması gereken tek taraflı irade beyanıyla kullanabileceği yenilik doğuran bir hak (talâk hakkı) olmaktan çıkarıp mahkeme kararına bağlaması, Anayasal düzlemde kadının haklarını koruması, yasal mal rejimi olarak edinilmiş mallara katılma rejimi ve nafaka gibi aile hukuku kurumları, 6284 sayılı Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi ve Ailenin Korunmasına Dair Kanunun kadını koruyucu hükümleri ile Türk Medenî Kanununun evlilik birliği içinde kadın-erkek eşitliğini gözeten hükümleriyle kadını koruma ve kollama bağlamında bu sosyal amaca ulaşılmasını sağlamaya yönelik bir yapıyı halihazırda sunmaktadır⁴⁸. Lâkin Yargıtay tüm bunlara ek olarak mehri bağışlama/bağışlama sözü verme olarak kabul eden bu yaklaşımıyla mehir sözleşmesiyle kadına sağlanan alacak hakkını da yasal bir dayanağa kavuşturarak bu sosyal amacın gerçekleşmesine yönelik çabalara artı bir katkı daha sunmaktadır. Yargıtay'ın mehir konusundaki bu yaklaşımı özellikle Anglo-Sakson hukukunun egemen olduğu ülkelerde aile hukukunun statüden sözleşmeye (*from status to contract*) yönelme eğilimiyle de uyum içindedir⁴⁹.

Mehri müeccelin evliliğin sona ermesine yönelik hakim onayına bağlı bir anlaşma veya bağışlama sözü verme ve boşanma veya ölüm olgusunun vade veya şart niteliğinde olup olmadığı hakkında şu değerlendirmeler yapılabilir. Sondan başlayacak olursak, vade, borcun ifasının ertelendiği ilerde

⁴⁸ **Hatemi**, 281; **Kılınç/Kılınç**, s. 112. Yazarlar, yeni Medenî Kanunda eşler arasında evlenmenin sonuçları halihazırda kadın-erkek eşitliği ilkesine uygun biçimde düzenlendiğinden mehir alacağının pozitif hukukta korunmasının eşler arasındaki dengeyi koca aleyhine bozduğunu ifade etmektedirler.

⁴⁹ Aile hukukunda statüden sözleşmeye yönelme eğilimi konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. **Serozan**, Rona/**Başoğlu**, Başak/**Kapancı**, Kadir Berk: "Aile Hukukunun Özellikleri, İlkeleri ve Gelişimi", İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. İlhan Ulusan'a Armağan, Cilt 15, Sayı 2, Özel Sayı Armağan Cilt II, Temmuz 2016, s. 549 vd.

gerçekleşmesi kesin ve belirli bir olaydır⁵⁰. Şartta ise ifa zamanının bağlandığı olayın gelecekte gerçekleşip gerçekleşmeyeceği daima şüphelidir⁵¹. Mehir bu açıdan değerlendirildiğinde evliliklerde boşanma gelecekte gerçekleşip gerçekleşmeyeceği belirsiz şüpheli bir olayken, ölüm olayı belirli bir zamanla sınırlı olarak öngörülmediği müddetçe gerçekleşmesi kesin olan, başka bir deyişle gerçekleşip gerçekleşmeyeceği şüpheli olmayan bir olaydır⁵². Lâkin ifa zamanının gelecekte gerçekleşip gerçekleşmeyeceği şüpheli bir olaya bağlanması halinde (boşanma) kural olarak geciktirici bir şarttan söz edilebilir ise de, gelecekte gerçekleşip gerçekleşmeyeceği şüpheli olay meydana gelmese dahi borç ifa edilecekse (ölüm), gelecekte gerçekleşip gerçekleşmeyeceği belli olmayan olay sözleşmenin hüküm ve sonuçlarını doğurduğu anı değil, alacağın muacceliyet anını belirler⁵³. Bu durumda artık borcun boşanma anında ödenmesine ilişkin hüküm şart değil, vade olarak kabul edilmelidir. Bunun dışında mehri, TMK m. 184/I b. 5 uyarınca hakim onayına bağlı boşanmanın fer'î sonucuna yönelik bir anlaşma olarak kabul etmek mehri kurumunun niteliğiyle bağdaşmaz. Zira birincisi mehri niteliği itibariyle boşanmanın bir sonucu olarak değil, (pozitif hukukumuzda yalnızca sözleşmesel) evlenmenin bir sonucu olarak kabul edilmektedir. İkinci olarak, pozitif hukukumuzda boşanmanın malî sonuçları olarak yalnızca maddî-manevî tazminat ve yoksulluk nafakası düzenlenmiştir ve mehri bunlardan hiçbirisi değildir. Mehri müeccelden doğan alacağın yalnızca boşanma halinde değil, taraflardan birinin ölümü halinde de muaccel olması mehrin boşanmanın fer'î bir sonucu olarak görülemeyeceğinin de kanıtıdır⁵⁴. Mehri müeccel, kocanın en geç boşanma veya taraflardan birinin ölümü anında kadına karşılıksız bir kazandırmada bulunmayı taahhüt ettiği bir sözleşmedir. Kaldı ki tarafların anlaşması halinde mehri müeccelin evlilik kurulduktan sonra boşanmadan önce bir zamanda ödenmesi de kararlaştırılabilir. Bu yönüyle mehri müeccel, pozitif hukukumuzda bağışlama sözü verenin karşılıksız bir kazandırmada bulunmayı taahhüt ettiği bağışlama sözü verme sözleşmesine yaklaşılmaktadır⁵⁵. Türk Medenî Kanunu da eşler-

⁵⁰ **Oğuzman**, M. Kemal/Öz, Turgut: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt 2, 14. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2018, s. 509; **Eren**, Genel, s. 1189; **Sirmen**, Lale: Türk Özel Hukukunda Şart, Banka ve Ticaret Hukuku Enstitüsü Yayınları, Ankara 1992, s. 87.

⁵¹ **Eren**, Genel, s. 1189; **Oğuzman/Öz**, s.509; **Sirmen**, s. 47 vd.

⁵² Ölüm gibi gerçekleşeceği kesin olan ve fakat ne zaman gerçekleşmeyeceği belli olmayan olayın vade olduğu yönünde bkz. **Oğuzman/Öz**, s. 509; **Eren**, Genel, s. 1189; **Sirmen**, s. 89.

⁵³ **Reisoğlu**, s. 81.

⁵⁴ YİBK T. 2.12.1959, E. 14, K. 30 (RG T. 24.2.1960, S. 10440).

⁵⁵ **Öztan**, s. 397; **Çakırca**, s. 108; **Sağlam**, s. 15.

den birinin diğeriyle hukukî işlem yapmasını yasaklamamıştır (TMK m. 193). Her ne kadar aşağıda da değineceğimiz üzere bağışlama sözü verme ve mehri müeccel birbiriyle özdeş olmasa da, mehri müeccelin pozitif hukukumuzdaki *en yakın* karşılığı bağışlama sözü verme sözleşmesidir ve Yargıtay da yerleşik içtihatlarıyla mehirle ilgili uyuşmazlıkları bu perspektiften çözüme kavuşturmaya çalışmaktadır.

B. Mehir İle Bağışlama Arasındaki Farklılıklar Bağlamında Yargıtay'ın Bağışlama Yaklaşımının Eleştirisi

Yargıtay'ın mehre ilişkin bağışlama yaklaşımına yönelik olarak doktrinde *haklı olarak* İslâm hukukunun öngördüğü mehir kurallarıyla pozitif hukuktaki bağışlama ve bağışlama sözü vermeye ilişkin hükümlerinin özdeş olmadığı ve kimi zaman bağışlama sözleşmesine ilişkin kuralların mehrin bünyesine, kimi zaman da mehre ilişkin kuralların bağışlama sözleşmesine ilişkin hükümlere uygun olmadığı eleştirileri yöneltilmektedir⁵⁶. Gerçekten de İslâm hukukundaki mehir ile pozitif hukukumuzdaki bağışlama kuralları arasında sözleşmenin şekli, konusu, miktarı, vadesi ve çalışma konumuz geri alma bakımından önemli farklılıklar mevcuttur.

Bunlardan önemli gördüğümüz bazılarına değinmek gerekirse, örneğin İslâm hukukunda mehir sözleşmesi (mehri müeccel) herhangi bir geçerlilik şekline tabi değilken, bağışlama sözü verme asgarî adi yazılı şekilde yapılmalıdır (TBK m. 288/I). İslâm hukukunda mehir olarak verilmesi yasaklanan şeylerin (şarap, domuz eti, vb. mütekavvim olmayan mallar⁵⁷) sözleşmeyle kararlaştırılması halinde kadın sözleşmeden doğan alacağı yerine mehri misile hak kazanırken, pozitif hukukumuzda satış sözleşmesine konu olan her şey bağışlamanın konusunu da oluşturabilmektedir⁵⁸. İslâm hukukunda bazı mezheplerde asgarî miktarda bir mehir verilmesi ve bunun eksik olması halinde mehrin asgarî miktara tamamlanması gerekirken⁵⁹, bağışlama bakımından bir alt limit bulunmamaktadır. İslâm hukukunda mehrin belirli bir vadeye bağlanmış olması halinde, vade gelmeden kocanın ölmesi durumunda mehir borcu o anda muaccel hale gelirken⁶⁰, pozitif hukukumuzda vade gelmeden önce borç muaccel olmaz. Keza İslâm hukukunda mehri

⁵⁶ Cin, Mehir, s. 225; Kılınç/Kılınç, s. 111 vd.

⁵⁷ Mütekavvim mallar hakkında bilgi için bkz. Şirin, s. 303.

⁵⁸ Kılınç/Kılınç, s. 114.

⁵⁹ Cin, Mehir, s. 206 vd. Mehrin asgarî miktarı hakkında geniş bilgi için bkz. Cin, Evlenme, s. 230-231; Acar, s. 377-378; Akyüz, s. 217 vd.; Sağlam, s. 8.

⁶⁰ Cin, Mehir, s. 208; Cin, Evlenme, s. 218; Kılınç/Kılınç, s. 113.

müeccelin taraflarca bir vadeye bağlanmamış olması halinde, mehir talâk veya eşlerden birinin ölümü anına kadar müeccel sayılırken, pozitif hukukumuzda hukukî ilişkinin özelliğinden anlaşılmadıkça her borç, doğumu anında muaccel olmaktadır (TBK m. 90).

Bundan başka, mehir erkeğin kadını talâk yoluyla boşaması veya taraflardan birinin ölümü halinde talep edilebilirken, pozitif hukukumuzda erkeğin tek taraflı irade beyanıyla kadını boşaması yasaklandığından mehrin muacceliyeti ve talep edilebilirliği bakımından kural olarak boşanma davasının kimin tarafından açıldığına da bir önemi bulunmamaktadır. Kaldı ki pozitif hukukumuzda boşanma her iki tarafın da *yalnızca dava yoluyla* kullanabileceği yenilik doğuran bir hak olarak düzenlenirken, boşanma, boşanmaya ilişkin sınırlı sayıdaki sebeplerin oluşup oluşmadığının mahkeme tarafından takdir edilmesine yönelik yenilik doğurucu kararına bağlanmaktadır. Bu anlamda boşanma davası açma hakkı tarafların cinsiyetine bağlı olmadığı gibi, eşlerden birinin boşanma davası açması da İslâm hukukundan farklı olarak bir eşin diğerini boşaması olarak yorumlanamaz.

Son olarak çalışma konumuz mehrin geri alınması ve mehir konusunu geri talep etme hakkı da İslâm hukukunda pozitif hukukumuzdaki bağışlamadan farklı olarak düzenlenmiştir. İslâm hukukunda kural olarak evlenmenin geçerli bir şekilde kurulmasıyla kocanın mehir borcu kendiliğinden doğar. Zifaf, halvet-i sahiha ve zifaftan önce eşlerden birinin ölmesi halinde ise mehir borcu kesinleşir⁶¹. Evlenmenin zifaf veya halvetten önce kocanın fiiliyle sona ermesi halinde kadın kararlaştırılan mehrin yalnızca yarısını alabilir⁶². Buna karşılık evlenme zifaftan önce kadının kendi kusurlu davranışıyla sona ererse mehir tamamen ortadan kalkar⁶³. Bunun sonucunda kadın mehri peşin olarak almışsa iade borcu doğar, henüz yerine getirilmemiş mehir borçları (mehri müeccel) da kendiliğinden hükümden düşer⁶⁴. Kadının peşin aldığı mehri iade borcu, bağışlamanın geri alınması sonucunda bağışlanan şeyin iade borcunu (TBK m. 295/I), mehri müeccelin hükümden düşmesi de bağışlama sözü vermenin geri alınmasından sonra ifa yükümlülüğünün sona ermesini (TBK m. 296/I) çağrıştırır. Lâkin gerek geri alma se-

⁶¹ **Cin**, Mehir, s. 226 vd.; **Cin**, Evlenme, s. 233 vd.; **Aydın**, Mehir, s. 390; **Acar**, s. 382 vd.; **Sağlam**, s. 5; **Kılınç/Kılınç**, s. 105.

⁶² **Cin**, Evlenme, s. 237; **Acar**, s. 384-385; **Çakırca**, s. 93; **Aydın**, Mehir, s. 390; **Sağlam**, s. 5; **Kılınç/Kılınç**, s. 105.

⁶³ **Cin**, Evlenme, s. 239 vd.; **Acar**, s. 385; **Şirin**, s. 317.

⁶⁴ Mehrin yarısının veya tamamının ortadan kalktığı haller hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Cin**, Mehir, s. 229 vd.; **Şirin**, s. 317-318.

bepleri gerekse geri alma hakkının kullanılması bakımından İslâm hukuku ile pozitif hukukun bağışlama kuralları arasında *önemli farklılıklar* bulunmaktadır. Bu farklılıklardan başlıcaları şunlardır: Bir kere pozitif hukukta bağışlamanın geri alınması veya bağışlanan şeyin iadesi zifafın gerçekleşip gerçekleşmemesine bağlı değildir. Zifafın gerçekleşmemesi halinde bağışlanan şeyin iadesine yönelik açık veya zımnî bir bozucu şart da kişilik hakkına ve ahlâka aykırılık nedeniyle geçersizdir (TBK m. 27). Bağışlamanın geri alınması yalnızca kanunda öngörülen sınırlı sayıda sebebin gerçekleşmesi halinde mümkün olabilir (TBK m. 295, 296). İslâm hukukunda kural olarak zifaftan sonra mehir iadeye konu olamazken, pozitif hukukumuzda zifaftan sonra da kanundaki şartlar gerçekleşmişse bağışlama geri alınarak bağışlama konusu geri istenebilmektedir. İkinci olarak İslâm hukukunda iade borcu doğması için iadeye dayanak teşkil edecek bir geri alma beyanında bulunulmasına gerek yoktur. İade borcu, kanundan doğan bir borcu çağrıştıracak şekilde olayın meydana gelmesiyle kendiliğinden doğar. Oysa bağışlamanın geri alınmasında iade borcunun doğması için ona öncülük eden karşı tarafa varması gerekli bir geri alma beyanının yapılması gereklidir. Üçüncü olarak mehir yalnızca erkeğin kadına verdiği veya vermeyi taahhüt ettiği şey olduğu için doğal olarak kadının mehri geri alma hakkı da söz konusu olmaz. Pozitif hukukumuzda bağışlamanın geri alınması ve bağışlanan şeyi geri isteme hakkı eşlerin cinsiyetinden bağımsızdır. Yalnızca erkek değil, kanundaki şartlar gerçekleşmişse kadın da erkeğe yaptığı bağışlamaları geri alabilir⁶⁵.

Mehre ve mehrin geri alınmasına ilişkin tüm bu kurallar İslâm hukukundaki mehir ile pozitif hukuktaki bağışlama sözleşmesinin ve bu arada geri almanın birbirinden oldukça farklı bir şekilde düzenlendiğini göster-

⁶⁵ Hibenin bir aile hukuku kurumu olan mehirden farklı olarak bir borçlar hukuku müessesesi olarak kabul edildiği İslâm hukukunda hibeden rücu kabzdan önce ve kabzdan sonra olmak üzere ikiye ayrılmaktadır ve rücu *pozitif hukukumuzda olduğu gibi* eşlerin cinsiyetinden bağımsızdır. Mezheplere göre farklılık göstermekle birlikte Hanefî öğretisinde ve bu arada büyük ölçüde Hanefî öğretileri üzerinden hazırlanan Mecelle’de kabzdan sonra rücu esas olmakla birlikte, eşlerin birbirlerine yaptıkları hibeler bakımından bu kurala istisna getirilmiştir; eşler birbirlerine yaptıkları hibeden rücu *edemezler*. Buna karşılık kabzdan önce (hibe vaadi) ise hibeden rücu her zaman mümkündür. Ahde vefa prensibine daha sıkı bağlı olduğu görülen Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîlerde ise kural hibeden rücu edilememesidir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. **Şener**, Abdulkadir: İslâm Hukukunda Hibe, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1984, s. 102 vd.; **Bardakoğlu**, Ali: “Hibe”, Cilt 17, İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1998, s. 425; **Türkmen**, Ahmet: Bağışlamanın Geri Alınması, Adalet Yayınevi, Ankara 2019, s. 62 vd.

mektedir. Mehirle bağışlama arasındaki tüm bu farklılıklar, Yargıtay'ın yaklaşımının aksine İslâm hukukundaki mehirle pozitif hukukumuzda bağışlamanın *aynı hukukî kaba atılamayacağı*nın kanıtıdır. Bu nedenle hukuk düzeninin bunlara bağışlama nitelendirmesi yapması, tarafların mehir sözleşmesi yapma, içeriğini belirleme, borcu ifa etme ve sözleşmeyi sona erdirmeye konusunda tarafların gerçek iradelerinden farklı bir sonuca ulaşabilmesine yol açabilmektedir⁶⁶. Sorunun pozitif hukuk kuralları içinde mehir kurumunun niteliğine uygun ve tarafların gerçek iradelerini yansıtmak şekilde çözülmesi hayli zor gözükmektedir. Anglo-Sakson hukukunun egemen olduğu ülkelerdeki statüden sözleşmeye (*from status to contract*) yönelik eğilimin bir sonucu olarak evliliğin sona ermesine ilişkin sonuçlara yönelik anlaşmaların hakim onayına bağlı olmaksızın geçerli kabul edilmesi halinde bile mehre ilişkin hukukî sorunlar pozitif hukuk kuralları ile şer'î hukuk kuralları arasındaki çatışma nedeniyle tam olarak açıklığa kavuşturulamaz. Bu nedenle bu sorunun kökten çözümü için mehrin pozitif hukukta *eksik borç* olarak düzenlenmesinin yerinde olacağı ifade edilmektedir⁶⁷.

Yargıtay'ın bağışlama yaklaşımı çerçevesinde ise bu hususta şu sonuçlara varılabilir. Öncelikle mehir alacağı'nın kanunda düzenlenmemiş olması nedeniyle mehrin *kanundan doğan bir borç* ilişkisi yarattığını *dışlamak* gerekir. Mehir alacağı, yalnızca tarafların karşılıklı ve birbirine uygun irade beyanı ile meydana gelen *sözleşmesel* bir temelde korunabilir. Tarafların iradeleriyle meydana gelen bu sözleşme de ancak Türk Borçlar Kanununun bağışlama sözleşmesine ilişkin öngördüğü özel kurallar (TBK m. 285 vd.) çerçevesinde akdedilebilir. Lâkin iki kurum arasındaki farklılıklar nedeniyle mehir ve bağışlama arasında, yalnızca ortak özellikleri ve bağışlama sözleşmesinin ve genel hukuk kurallarının emredici hükümlerine aykırı olmamak kaydıyla bir bağlantı kurulabilir. Bu bağlamda bağışlama sözleşmesinin özellikle ehliyet, şekil, sorumluluk ve geri alma bakımından bağışlayıcıyı koruyucu nisbî emredici hükümleri mehir kurallarıyla bertaraf edilemez⁶⁸. Buna karşılık mehre ilişkin kurallardan kamu düzenine, kişilik hakkına, hukuka ve ahlâka ve kanunların bağışlama dışındaki emredici hükümlerine aykırı olmayanları (TBK m. 27/I) ise taraflar arasında bağışlama olarak nitelendirilen sözleşmenin yorumlanmasında ve sözleşme boşluklarının doldurulmasında yardımcı bir işlev görebilirler. Mehre ilişkin kurallardan kamu düzenine, hukuka ve ahlâka ve kişilik hakkına aykırı olanlar ise pozitif

⁶⁶ Kılınç/Kılınç, s. 111 vd.

⁶⁷ Kılınç/Kılınç, s. 114 vd.

⁶⁸ Karş. Hatemi, s. 321.

hukumumuzda kesin hükümsüzlük yaptırımına tabi olduğundan uygulanma kabiliyetine sahip değildir (TBK m. 27/I). Buna karşılık geçersiz olan sözleşme hükümlerinin kısmî hükümsüzlük yaptırımına tabi olanları dışındakiler sözleşme ayakta tutulabildiği ölçüde uygulama alanı bulabilirler (TBK m. 27/II).

C. Yargıtay'ın Mehri Pozitif Hukukta Bağışlama Olarak Nitelendirmesinin Sonuçları

Yargıtay'ın mehri pozitif hukukta bağışlama ve bağışlama sözü verme olarak nitelendirmesinin sonucu olarak mehri muaccel, mehri müeccel ve mehri misil hakkında şu çıkarımlara varılabilir. Öncelikle bağışlama yaklaşımı çerçevesinde mehir sözleşmesi, kocanın veya üçüncü kişinin herhangi bir karşı edim almaksızın bağışlama sebebiyle kendi malvarlığından diğer eşe karşılıksız kazandırmada bulunduğu (mehri muaccel) veya bulunmayı taahhüt ettiği (mehri müeccel) ve tarafların kazandırmanın karşılıksızlığı konusunda anlaştıkları bir sözleşme olarak nitelendirilebilir⁶⁹. Bu arada belirtelim ki mehir sözleşmesinin geçerliliği eşlerin evlendirmeye yetkili resmî memur önünde evlenmelerinden bağımsızdır, evlenmenin salt dinî töreninin yapılması yeterlidir⁷⁰. Mehir sözleşmesinin bağışlama olarak kabul edilmesinin sonucu, bu sözleşmeye başta çalışma konumuz bağışlamanın geri alınması olmak üzere Türk Borçlar Kanununun bağışlama sözleşmesine ilişkin hükümleri ve orada hüküm bulunmaması halinde niteliğine uygun düştüğü ölçüde Türk Borçlar Kanununun genel hükümleri uygulanabilir.

Evlenme anında peşin olarak verilen ve zilyetliği kadına devredilmek suretiyle yapılan karşılıksız kazandırmalar elden bağışlama (mehri muaccel) sayılır (TBK m. 289). Buna karşılık, mehri bir kısmının evlenme sırasında, bir kısmının ise evlenmeden sonra ifa edileceği kararlaştırılmışsa, evlenme sırasında ifa edilen kısım elden bağışlama (mehri muaccel), vadeye bağlanan kısım ise bağışlama sözü verme (TBK m. 288) (mehri müeccel) olarak kabul edilir. Taraflar evlenme sırasında herhangi bir mehir ödeneceğini kararlaştırmamışlarsa bir sözleşmeden söz edilemeyeceği için, İslâm hukukundan

⁶⁹ Öte yandan tarafların bağlanma iradesinin olmadığı, salt dinî ritüelleri gerçekleştirmek amacıyla yaptıkları mehir sözleşmeleri hiçbir hüküm ve sonuç doğurmazlar (Çakırca, s. 104).

⁷⁰ Yargıtay 3. HD. E. 2017/1159, K. 2018/11427, T. 13.11.2018; Yargıtay 4. HD. E. 2005/291 K. 2005/13922 T. 22.12.2005. Yargıtay bu son kararında kadının resmî nikâhlı olmamasına rağmen, erkekten aldığı mehri (altın bilezik) evin ihtiyaçları için erkeğe vermesi üzerine sonrasında mehri kendisine iadesi için açtığı davayı kabul etmiştir.

farklı olarak erkek için bir mehri misil borcu da söz konusu olmaz⁷¹. Buna karşılık taraflar adi yazılı şekle uygun bir bağışlama sözü verme sözleşmesiyle mehri ödeneceğini kararlaştırmış ve fakat mehrin konusu ve miktarını belirlemediyse, kadının benzer sosyo-ekonomik konumda bulunan kadınlar için tespit edilen mehri misile hak kazandığının kabulü gerekir⁷².

Mehrin ödenmesi belirli bir vadeye bağlanmışsa alacağın muaccel olduğu tarihten itibaren, boşanma veya ölüm gibi belirsiz bir vadeye bağlanmışsa boşanma veya ölüm olayının meydana gelmesinden itibaren on yıllık zamanaşımına tabidir (TBK m. 146). Yalnız mehri sözleşmesi eşler arasında akdedilmişse belirli vadenin evlilik birliğinin devamı sırasındaki bir zamana tekabül etmesi halinde, alacak muaccel olsa bile zamanaşımı durur (TBK m. 150/I b. 3). Mehri evliliğin boşanma yoluyla sona ermesine veya eşlerden birinin ölümüne ertelenmişse, ilk olarak boşanma kararının kesinleşmesi veya eşlerden birinin ölümü tarihinden itibaren muaccel olur⁷³.

Konusu taşınır veya para olan mehri müeccel anlaşmaları adi yazılı şekilde yapılmadıkça geçerli olmaz (TBK m. 288/II). Bu sözleşmede yalnızca bağışlama sözü verenin imzasının bulunması yeterlidir (TBK m. 14/I). Taşınmazlar ise niteliği gereği elden bağışlamaya elverişli değildir ve bu nedenle yalnızca mehri müeccelin konusunu oluşturabilirler. Mehri konusu bir taşınmaz veya taşınmaz üzerindeki aynî hakka ilişkin ise mehri müeccele ilişkin bu anlaşmanın tapu memuru önünde resmî şekilde yapılması gerekir (TBK m. 288/I)⁷⁴. Aksi halde bu sözleşmeler şekle aykırılık nedeniyle geçersizdir ve hiçbir hüküm ve sonuç doğurmazlar. Yalnız konusu taşınmaz veya taşınmaz üzerindeki aynî bir hakka ilişkin adi yazılı şekilde akdedilen mehri sözleşmeleri, tapuda çeşitli sebeplerle bağışlama yerine satış olarak gösterilen muvazaalı devir işlemlerinin taraflar arasında muvazaanın yalnızca yazılı delille ispat edilebileceğini öngören Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararı⁷⁵ dikkate alındığında önemli bir ispat işlevi görebilir⁷⁶. Uyu-

⁷¹ Pozitif hukuktaki bağışlama bu yönüyle İslâm hukukundaki mehirden ayrılır. Zira İslâm hukukunda taraflar mehri konusunda bir anlaşmaya varmamışlarsa, kadın mehri misile hak kazanır (Cin, Mehri, s. 207).

⁷² İslâm hukukunda mehri konusunda aynı yönde bkz. Cin, Mehri, s. 211.

⁷³ Yapılan araştırmalarda kadınların %5'inin boşanma esnasında, %2'sinin ise eşinin ölümünde mehri teslim aldığı, kadınların çoğunun terekeden mehri talep etme hakları olduğu konusunda bilgi sahibi olmadıkları tespit edilmiştir (Okur Gümrükçüoğlu, s. 240).

⁷⁴ Yargıtay HGK E. 2004/13-292 K. 2004/275 T. 12.5.2004; Yargıtay 3. HD. E. 2019/482, K. 2019/3079, T. 8.4.2019 (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası).

⁷⁵ YİBK, T. 5.2.1947, S. 20/6.

lamada sıklıkla görüldüğü üzere mehri müeccelden doğan alacağın bir kefaletle teminat alınması halinde kefalet sözleşmesi, nitelikli yazılı şekil kurlarına (TBK m. 583) ve eşin rızasına ilişkin hükümlere (TBK m. 584) uyulmadığı sürece geçersiz sayılır.

Mehrin ödenmesinin mehir borçlusu kocanın ölümüne ertelenmesi halinde sözleşme, yerine getirilmesi bağışlayanın ölümüne bağlı bağışlama hükümlerine tabidir (TBK m. 290/II)⁷⁷. Bu durumda yapılan mehir sözleşmesinin TBK m. 290/II atfı gereği miras sözleşmesi için öngörülen resmî şekilde yapılması gerekir (TMK m. 545/I), adi yazılı şekilde yapılan sözleşme geçersizdir⁷⁸. Yalnız bu ihtimalde sözleşme borçlar hukukunun klâsik (kendiliğinden) kesin hükümsüzlük rejimine değil, ölüme bağlı tasarruflara özgü *özel hükümsüzlük rejimine* tabi olur. Adi yazılı şekilde yapılan sözleşme yalnızca dava yoluyla ve mahkemece verilecek bozucu yenilik doğurucu bir iptal kararıyla hükümsüz hale getirilebilir (TMK m. 557/I b. 4). Yerine getirilmesi bağışlayanın ölümüne bağlı bağışlamalar, ölüme bağlı tasarruflar gibi ilk sırada tenkis edilir (TMK m. 570/I)⁷⁹. Buna karşılık mehir yoluyla yapılan sağlararası kazandırmalar, aksi ispat edilmediği sürece saklı pay kurallarını etkisiz kılmak amacıyla yapıldığı açık olan kazandırma (TMK m. 565/I b. 4) olarak kabul edilerek ölüme bağlı tasarruf gibi tenkise tabi tutulamazlar⁸⁰.

Bağışlama sözü verme niteliğindeki mehri müeccelden doğan borç ve alacaklar küllî halefiyet ilkesi gereği mirasçılara geçer (TMK m. 599). Bu durumda mehir borçlusu erkeğin ölmesi halinde borç onun mirasçuları tarafından terekeden yerine getirilir. Bu konuda dönemsel edimli bağışlamaların bağışlama sözü verenin ölümüyle birlikte sona ereceğine ilişkin hükmü (TBK m. 298) mehir sözleşmesinin niteliği gereği uygulanmaz. İslâm hukukunda mehri mehir borçlusunun ölümü halinde de yerine getirileceğine yönelik kurallar sözleşmenin yorumunda tamamlayıcı bir rol oynar. Mehir alacaklısı kadının ölmesi halinde de aynı şekilde yorum yapılmalıdır. Kadının ölmesi halinde onun mirasçuları sağ kalan kocadan bağışlama sözünün yerine getirilmesini isteyebilir.

⁷⁶ Yargıtay 1. HD. E. 2016/10819, K. 2019/4105, T. 26.6.2019 (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası).

⁷⁷ **Hatemi**, 319-320; **Hatemi/Kalkan Oğuztürk**, s. 131; **Kılınç/Kılınç**, s. 111.

⁷⁸ **Kılınç/Kılınç**, s. 111.

⁷⁹ **Hatemi**, s. 319-320.

⁸⁰ Yargıtay 1. HD. E.2009/4577, K. 2009/6090, T. 27.05.2009; Yargıtay 1. HD. E. 2012/16654, K. 2013/3539, T. 8.3.2013 (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası).

Mehri müeccelin konusunu bir miktar paranın oluşturduğu durumlarda borçlunun temerrüde düşmesi halinde genel hükümlerden farklı olarak icra takibine girildiği veya dava açıldığı günden başlayarak temerrüt faizi yürütülebilir (TBK m. 121/I)⁸¹.

IV. YARGITAY'IN BAĞIŞLAMA YAKLAŞIMI ÇERÇEVESİNDE MEHRİN GERİ ALINMASI

A. Genel Olarak

Geri alma konusu mehir olarak belirlenen para veya mal olabilir. Nişanlılık dolayısıyla verilen hediyeler, nişanlanma evlilik dışında bir sebeple sona ermişse hediyelerin iadesi hükümlerine tabidir (TMK m. 122). Yine mehir olarak verilen olağan hediyeler de yasaların olağan hediyeleri iade rejimi dışında tutan kurallarının (Karş. TMK m. 122; TMK m. 229/I b. 1, TMK m. 565/I b. 3; TMK m. 675; İİK m. 278/I) toplu hukukî kıyas yoluyla uygulanması sonucu geri almaya konu olmazlar⁸².

Yargıtay'ın bağışlama yaklaşımı çerçevesinde mehri muaccel, elden bağışlama ve yerine getirilmiş bağışlamaların geri alınması hükümlerine tabi olurken (TBK m. 295), mehri müeccelden henüz ifa edilmemiş olanlar bağışlama sözü vermenin geri alınması hükümlerine göre (TBK m. 296) geri

⁸¹ Mehir borcunun konusu; uygulamada da sıkça görüldüğü üzere ülke parası, yabancı ülke parası veya altın olabilir. Para değerindeki düşmelere karşı sözleşmeye yabancı para değer kaydı, altın değer kaydı veya eşya değer kaydı da konulabilir. Mehrin ödenmesinin evliliğin ölüm veya boşanmayla sona ermesine ertelendiği durumlarda, evliliğin kurulmasından borcun muaccel hale gelmesine kadar geçebilecek uzun zaman içinde mehrin ülke parası dışında yabancı para veya altın olarak belirlenmesi alacaklının lehine olacaktır. Uygulamada mehir anlaşmalarında altınla veya yabancı parayla ödeme yolu seçilebilmektedir. Böyle durumlarda mehrin ödenmesi genel hükümler çerçevesinde yapılacaktır (TBK m. 99). Buna göre ülke parası dışında başka bir para birimiyle veya piyasada tedavülü mümkün olan altınla ödeme yapılması kararlaştırılmışsa, sözleşmede aynen ödeme veya bu anlama gelen bir ifade bulunmadıkça borç, ödeme günündeki rayiç üzerinden ülke parasıyla veya altının piyasadaki rayici üzerinden ödenebilir (TBK m. 99/II). Ülke parası dışında başka bir para birimiyle belirlenmiş ve sözleşmede aynen ödeme ya da bu anlama gelen bir ifade de bulunmadıkça, borcun ödeme gününde ödenmemesi üzerine alacaklı, bu alacağının aynen veya vade ya da fiilî ödeme günündeki rayiç üzerinden ülke parası veya piyasadaki rayiç altın fiyatı üzerinden ödenmesini isteyebilir (TBK m. 99/III). Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. **Eren**, Genel, s. 995 vd.

⁸² **Türkmen**, s. 134-135. Yargıtay da bir kararında mehir senedinde yazılı olan üç takım elbise, bir adet nişan elbisesi, iki takım ayakkabı, iki çift terlik, bir adet cüzdanlı çanta, beş takım iç çamaşırı, üç tane eşarbin aynen iadesine karar verilmesini yerinde bulmuştur (Yargıtay 3. HD. E. 2013/19593, K. 2014/3372, T. 5.3.2014 – Kazancı İçtihat Bilgi Bankası).

alınabilirler. Mehrin geri alınabilmesi için kanundaki koşulların gerçekleşmesi gerekir. Sözleşmede açıkça aksi kararlaştırılmadığı sürece, mehir, boşanmanın ve ölümün meydana gelmesi zımnî bozucu şartına bağlı bir anlaşma olarak kabul edilemez. Keza aksi kararlaştırılmadığı sürece boşanma veya ölüm olguları, işlem temelinin çökmesi nedeniyle geri alma imkânı vermezler. Zira mehrin ödenmesi tipik anlamda bağışlamalardan farklı olarak bizatihi boşanma veya ölüm olgularına bağlanmışlardır, başka bir deyişle boşanma veya ölüm halihazırda sözleşmeden doğan borcun ifa zamanına ilişkin vadeyi belirlerler.

Geri alma hakkı karşı tarafa varması gereken tek taraflı bir irade beyanıyla kullanılan yenilik doğuran bir hak niteliğindedir. Hüküm ve sonuçlarını doğurması için karşı tarafa varması gerekli ve de yeterlidir, ayrıca karşı tarafın kabulüne ihtiyaç yoktur. Bağışlama sözleşmesi ivazlı sözleşmelerden farklı olarak bağışlayanın duygu dünyasının ön planda olduğu bir hukukî işlemdir; bu nedenle hakkı kullanmaya karar verme yetkisinin başkasına bırakılması kişilik kavramıyla bağdaşmaz. Geri alma hakkı kural olarak kişiye sıkı sıkıya bağlı bir hak olarak münhasıran bağışlayanın kendisi tarafından kullanılabilir⁸³. Kişiye sıkı sıkıya bağlı bir hak olmasının sonucu olarak, hakkın kullanılması üçüncü kişilere devredilemez, kanundaki istisnalar dışında mirasçılara geçmez ve hak doğmadan önce haktan feragat edilemez, ancak hak bir kere kullanıldıktan sonra geri alma hakkının kullanılmasından doğan alacağın devri pekâlâ mümkündür⁸⁴.

Buna karşılık bağışlayanın bir yıllık hak düşürücü süre içinde (TBK m. 297/I) ölmesi halinde, kalan süre içinde geri alma hakkı onun mirasçılarında

⁸³ **Schmid**, Hans: Die Schenkung nach dem schweizerischen Zivilgesetzbuch, Buchdruckerei J. Spalti, Glarus 1909, s. 129; **Bilge**, Necip: Borçlar Hukuku Özel Borç Münasebetleri, Banka ve Ticaret Hukuku Enstitüsü Yayınları, Ankara 1971, s. 137; **Tandoğan**, Halûk: Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri, Cilt I/1, 4. Bası, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1985, s. 373; **Zevkliler**, Aydın/**Gökyayla**, K. Emre: Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri, 14. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara 2016, s. 187; **Eren**, Fikret: Borçlar Hukuku Özel Hükümler, 6. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2018, s. 301; **Vogt**, Nedim Peter/**Vogt**, Annäig L.: Basler Kommentar zum schweizerischen Privatrecht, Obligationenrecht I, Art. 1-529, 6. Auflage, (Hrsg. Honsell, Heinrich/Vogt, Nedim Peter/Wiegand, Wolfgang), Helbing Lichtenhahn Verlag, Basel 2015, OR 251 N 4; **Aydoğdu**, Murat/**Kahveci**, Nalan: Türk Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, 4. Baskı, Adalet Yayınevi, s. 336; **Vardar Hamamcioğlu**, Gülşah: Bağışlama Sözleşmesi, Adalet Yayınevi, Ankara 2016, s. 319; **Maissen**, Sandra: Der Schenkungsvertrag im schweizerischen Recht, Universitätsverlag, Freiburg Schweiz 1996, s. 121. Aynı yönde bkz. Yargıtay 1. HD., E. 1997/6212, K. 1997/6822, T. 22.5.1997 (Legalbank Elektronik Hukuk Bankası)

⁸⁴ **Schmid**, s. 131-132.

geçebilir ve bu durumda geri alma hakkı mirasçılar tarafından kullanılabilir (TBK m. 297/II). Bunun dışında bağışlayanın sağlığında geri alma sebebini öğrenmeden ölmesi (TBK m. 297/III) ve bağışlayanın kasten ve hukuka aykırı olarak bağışlanan tarafından öldürülmesi veya bağışlayanın geri alma hakkını kullanmasının engellenmesi halinde (TBK m. 297/IV) bağışlayana ait bir geri alma hakkının mirasçılara geçmesi değil, bizzat kanundan dolayı mirasçıların kendilerine ait bir geri alma hakkı söz konusudur⁸⁵. Böyle bir durum özellikle mehrin eşlerden birinin ölümüne bağlı olduğu ihtimallerde önem kazanır.

Öte yandan geri alma, hakkın doğmasından sonra haktan *feragat*, iyilikbilmez davranışın (TBK m. 295/I b. 1-2'deki fiiller) hak sahibi tarafından *affi*, yüklemeli bağışlamalarda *yüklemeden feragat*, karşı tarafta hakkın kullanılmayacağı yönünde bir güven oluşturulması halinde *hakkın etkisizleşmesi* veya *hak düşürücü süre* içinde hakkın kullanılmaması yoluyla ortadan kalabilir.

Bağışlayanı koruma amacıyla getirilen geri alma hakkı ve geri alma hakkının kullanılmasına sebep olacak olgular (TBK m. 295-296) nisbi emredici niteliktedir, bu nedenle geri alma hakkından önceden feragat edilemeyeceği gibi, kanundaki geri alma sebeplerinin sözleşmeyle önceden bertaraf edilmesi mümkün değildir⁸⁶.

B. Mehri Muaccelin ve Mehri Müeccelin Geri Alınması

1. Mehri Muaccelin Geri Alınması

a. Genel Olarak

Evlenme sırasında peşin olarak verilen mehri muaccel ile sonradan yerine getirilen mehri müeccel, kanunda elden bağışlamanın veya yerine getirilmiş bağışlamanın geri alınmasına ilişkin sebeplere istinaden geri alınabilir (TBK m. 295/I b. 1-2-3)⁸⁷. Yerine getirilmiş bağışlamanın karşı tarafa varması gerekli irade beyanıyla geri alınmasıyla birlikte bağışlananın bağışlanan şeyi iade yükümü doğar. Geri alma hakkı ile bağışlanan şeyi geri isteme hakkı birbirinden farklıdır. Bu anlamda bir alacak hakkı olarak

⁸⁵ **Bilge**, s. 137; **Tunçomağ**, Kenan: Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri, II. Cilt, 2. Bası, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1974, s. 238.

⁸⁶ **Bucher**, Eugen: Obligationenrecht, Besonderer Teil, 3. Auflage, Schulthess Verlag, Zürich 1988, s. 147.

⁸⁷ **Hatemi**, 321. Yapılan araştırmalarda kadınların % 84'ünün mehri nikah sırasında ve evliliğin ilk yıllarında aldığını göstermektedir (**Okur Gümrükçüoğlu**, s. 240).

bağışlanan şeyi geri isteme hakkı, ona öncülük eden yenilik doğuran bir hak olarak geri alma hakkının kullanılmasıyla mümkün olabilir⁸⁸. Bunlardan geri alma hakkı kişiye sıkı sıkıya bağlı ve hak düşürücü süreye tabi bir hak iken, geri isteme hakkı bir alacak hakkı olarak zamanaşımına tabidir ve kural olarak üçüncü kişilere devredilebilir ve mirasçılara da geçer⁸⁹.

Yerine getirilmiş bağışlamayı geri alma hakkının hukukî niteliği doktrinde tartışmalıdır. Klâsik dönme teorisinin etkisinde olan hakim görüş geri alma hakkının kullanılmasıyla kazandırmanın hukukî sebebinin ortadan kalktığını kabul ederek geri alma hakkının *bozucu* nitelikte olduğunu kabul eder⁹⁰. Geri alma hakkını *kurucu* yenilik doğuran hak olarak kabul eden görüşe göre ise ifa ile sona ermiş bir borç ilişkisinin sona erdirilmesi mümkün olmadığından, geri alma hakkının kullanılmasıyla birlikte taraflar arasında yasal bir borç ilişkisi doğar⁹¹. Bizim katıldığımız ve yeni dönme teorisine uyumlu görüşe ise⁹² geri alma hakkının kullanılması kazandırmanın hukukî sebebinin ortadan kaldırmaz, yalnızca yerine getirilmiş edimlerin iadesini sağlayıcı bir etkiye sahiptir ve bu anlamda sözleşme içeriğini değiştiren bir etkiye sahip olduğundan *değiştirici* yenilik doğuran hak niteliğindedir. Hakkın hukukî niteliğinin tespiti iade yükümünün çerçevesinin belirlenmesinde de rol oynar⁹³.

b. Geri Alma Sebepleri

Mehri muaccel sözleşmesiyle yerine getirilmiş edimlerin geri alınması yalnızca kanunda sınırlı sayıda sayılan sebeplerin gerçekleşmesi halinde mümkün olabilir (TBK m. 295/I b.1-2-3). Buna göre bağışlayan; bağışlanan,

⁸⁸ **Meier**, Walter Heinrich: Der Widerruf von Schenkungen im schweizerischen Recht, Verlag P.G. Keller, Winterthur 1958, s. 51. Aynı yönde bkz. **Serozan**, Rona: Sözleşmeden Dönme, 2. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2007, s. 127, dn. 30.

⁸⁹ **Serozan**, Dönme, s. 127-128, dn. 30; **Aral**, Fahrettin/**Ayrancı**, Hasan: Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri, 11. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2018, s. 251.

⁹⁰ **Tunçomağ**, s. 39; **Bilge**, s. 135; **Tandoğan**, s. 372; **Zevkliler/Gökyayla**, s. 187; **Aral/Ayrancı**, s. 250; **Buz**, Vedat: Yenilik Doğuran Haklar, Yetkin Yayınları, Ankara 2005, s. 193; **Aydoğdu/Kahveci**, s. 336; **Yılmaz**, Merve: Bağışlama Sözleşmesinin Sona Ermesi, On İki Levha Yayınları, İstanbul 2011, s. 99; **Vardar Hamamcıoğlu**, s. 320; **Maissen**, s. 120.

⁹¹ **Gümüüş**, TBK m. 295, kn. 3.

⁹² **Guhl**, Theo/**Koller**, Alfred: Das Schweizerische Obligationenrecht mit Einschluss des Handels- und Wertpapierrechts, 9. Auflage, Schulthess Verlag, Zürich 2000, s. 402; **Huguenin**, Claire: Obligationenrecht, Allgemeiner und Besonderer Teil, 1. Auflage, Schulthess Verlag, Zürich 2012, s. 782; **Türkmen**, s. 101; **Eren**, Özel, s. 301.

⁹³ Bu konuda bilgi için bkz. aşa. IV B 1 c.

ona veya yakınlarından birine karşı ağır bir suç işlemişse veya ona veya onun ailesinden bir kimseye karşı kanundan doğan yükümlülüklerine önemli ölçüde aykırı davranmışsa veya bağışlanan, yüklemeli bağışlamada haklı bir sebep olmaksızın yüklemeyi yerine getirmemişse yerine getirmiş olduğu bağışlamayı geri alabilir. İlk iki sebep bağışlananın minnet yükümüne aykırı davranışının bir sonucu olarak görülür⁹⁴ ve yansıma yoluyla zarar kurumunu çağrıştıracak şekilde bağışlayanın yakın çevresindeki kişilere yapılan iyilik-bilmez davranışlar da geri almaya sebebiyet verebilir. Ayrıca bağışlananın bağışlayana kasten ve hukuka aykırı olarak öldürmesi veya onun geri alma hakkını kullanmasını engellemesi halinde de geri alma hakkının –*mirasçılar tarafından*- kullanılması mümkündür (TBK m. 297/IV).

Bağışlananın, bağışlayana veya yakınlarından birine karşı ağır suç işlemiş olması halinde bağışlayan peşin vermiş olduğu mehri muacceli geri alabilir (TBK m. 295/I b. 1). Geri alma hakkının kullanılabilmesi için mehir bağışlanan eşin işlediği suçun ağır olması, bu suçun bağışlayana veya onun yakınlarından birine karşı ve bağışlamanın ifasından sonra işlenmiş olması şarttır. Suçun ağırlığının ölçütünde ceza hukuku kuralları değil, medenî hukuk kuralları belirleyicidir⁹⁵. Buna karşılık suçun işlenip işlenmediği ve suçun unsurlarının oluşup oluşmadığı ise ceza hukuku normlarına göre tespit edilir⁹⁶.

Mehri muaccelin geri alınması bakımından önem taşıyabilecek bir diğer geri alma sebebi ise bağışlananın bağışlayana veya onun aile üyelerinden bir kişiye karşı kanundan doğan yükümlülüklerine önemli ölçüde aykırı davranması halidir. Dikkat edilirse yalnızca bağışlayana değil, onun ailesi üyelerinden birine karşı yükümlülüklerinin önemli ölçüde ihlâli de geri alma sebebi oluşturur. Bu sebebe dayanarak geri alma hakkının kullanılması için evlilik birliğinin sona ermesini beklemek şart değildir. Hatta geri alma hakkının hak düşürücü süreye tabi olduğu ve hak düşürücü sürelerin niteliği gereği durmadığı ve kesilmediği düşünülüğünde, evlilik birliğini sona erdirmeye yönelik davanın uzun sürebilmesi nedeniyle bu hakkın evlilik birliğini sona erdirmeye yönelik davaya ilişkin kararın kesinleşmesinden önce kullanılması hak sahibinin hak kaybına uğramaması bakımından özel bir önem arz eder. Boşanma başlı başına bir geri alma sebebi teşkil etmez⁹⁷.

⁹⁴ **Meier**, s. 49; **Maissen**, s. 115.

⁹⁵ **Tandoğan**, s. 374; **Vogt/Vogt**, OR 249 N 9.

⁹⁶ **Gümüş**, TBK m. 295, kn. 4.

⁹⁷ **Hatemi**, s. 321. **Yılmaz**, s. 132. Nitekim Yargıtay mehir senedi ile bağışlanan ziynet ve eşyaların iadesine yönelik davada boşanmada eşit oranda kusurlu olduğu tespit edilen eşin -*TBK m. 295/I b. 2 uyarınca geri alma koşulları oluşmadığından*- bağışlamayı geri

Boşanmaya neden olan olgunun eşin kanundan doğan yükümlülüklerini *önemli ölçüde* ihlâl edecek ağırlıkta olması gerekir. Aile hukukundan doğan yükümlülüklerle aykırılık taşıyabilecek boşanma sebeplerinden zina (TMK m. 161), hayata kast veya pek kötü onur kırıcı davranış (TMK m. 162), küçük düşürücü suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme (TMK m. 163), terk (TMK m. 164) ve evlilik birliğinin temelden sarsılmasına yol açan olgular (TMK m. 166) ile hile (TMK m. 150) veya korkutma (TMK m. 151) nedeniyle evliliğin iptaline yol açan olgular eşlerin kanundan doğan yükümlülüklerinin *önemli ölçüde* ihlâli niteliğinde kabul edilebiliyorsa ve bağışlananın kusuruna dayanıyorsa, geri alma sebebi oluştururlar⁹⁸. Akıl hastalığı nedeniyle boşanma (TMK m. 165) ise eşin kusuruna dayanmadığından bir geri alma sebebi olarak kabul edilemez⁹⁹.

Bunun dışında mehri muaccelle bağışlanan eşe bağışlananın karşılığını oluşturmayan bir yüklem edimi yüklenmişse, sonrasında bunun haklı bir sebeple yerine getirilmemesi halinde de bağışlayan bağışlamasını geri alabilir (TBK m. 295/I b. 3). İslâm hukukunda genel olarak kabul edildiği üzere mehir sözleşmesiyle kadına mehrin içinden çeyiz temin etme yüklemesi koyulabilir¹⁰⁰. Bu çeyizin haklı sebep olmaksızın temin edilmemesi halinde, erkek yüklemenin yerine getirilmesini isteyebileceği gibi bağışlamasını geri de alabilir¹⁰¹.

c. Geri Almanın Hüküm ve Sonuçları

Geri alma hakkının hüküm ve sonuç doğurabilmesi için kanundaki şartların varlığı halinde karşı tarafa varması gerekli bir irade beyanıyla kul-

alamayacağından bahisle davayı reddetmiştir. Yargıtay 3. HD. E. 2017/16591, K. 2019/2713, T. 28.3.2019 (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası).

⁹⁸ **Türkmen**, s. 191-192.

⁹⁹ **Meier**, s. 68.

¹⁰⁰ **Cin**, Mehir, s. 235-236.

¹⁰¹ İslâm hukukunda da çeyiz temin etme mükellefiyetiyle mehir verilmesinde mükellefiyetin yerine getirilmemesi halinde erkeğin mehirden cayarak verdiğini geri isteyebileceği kabul edilmektedir (**Cin**, Mehir, s. 235-236). Bu arada bizim hukukumuzda yüklemenin yerine getirilmemesi halinde bağışlananın tamamının geri alınabileceği kabul edilirken, Alman hukukunda yüklemeli bağışlamadan *dönülmesi* yalnızca yükleme yerine getirilseydi onun yerine getirilmesi gerekli gider kısmını kapsar (§ 527 I BGB). Bu anlamda TBK m. 295/I b. 3 hükmünün çeyiz yüklemesi bakımından Alman hukukundaki düzenlemede olduğu gibi, geri almayı yalnızca çeyiz masraflarına indirgemek suretiyle teleolojik bir redüksiyona tabi tutulması önerilmeye değerdir. Genel olarak yüklemeli bağışlananın tamamının geri alınabileceğine ilişkin hükmün teleolojik redüksiyon yoluyla yalnızca yüklem masraflarına indirgenmesi yönünde bkz. **Serozan**, Borçlar Özel, s. 305.

lanılması gerekir. Mehri muacceli geri alma hakkının kullanılması üzerine bağışlayanın bağışlanan şeyin iadesini isteme hakkı doğar. Bağışlayanın geri alınması üzerine doğan geri isteme hakkı kişisel bir talep hakkı niteliğindedir, geri alma bağışlanan şey üzerinde aynî bir etki doğurmaz¹⁰². Öncelikle bağışlanan şeyin aynen iadesinin mümkün olup olmadığı araştırılmaktadır. Aynen iade mümkün değilse bağışlanan şeyin yerine geçen kaim değer (Surrogat) iadesi, bu da mümkün değilse bağışlanan şeyin parasal değeri istenebilir¹⁰³. İade yükümünün kapsamı bağışlananın iyiniyetli olup olmamasına göre belirlenir.

Geri alma hakkının kullanılması üzerine doğacak tasfiye ilişkisinde hangi hükümlerin uygulanacağı hakkın hukukî olarak nasıl nitelendirildiğine göre değişmektedir. Geri alma hakkını *bozucu yenilik doğuran hak* olarak kabul eden görüşe göre geri alma işlemi üzerine kazandırmanın hukukî sebebi ortadan kalktığından tasfiye de sona ermiş hukukî sebebe (*condictio ob causam finitam*) dayalı olarak *sebepsiz zenginleşme* hükümleri çerçevesinde yapılmalıdır (TBK m. 295/I - TBK m. 77/II) ve geri isteme hakkı sebepsiz zenginleşme zamanaşımına tabidir (TBK m. 82)¹⁰⁴. Buna karşılık bizim katıldığımız ve geri alma hakkını *değiştirici yenilik doğuran hak* olarak kabul eden görüşe göre TBK m. 295/I hükmünde sebepsiz zenginleşme hükümlerine yapılan yollama yalnızca geri alma hakkının kullanılması üzerine içeriği değişen sözleşmenin tasfiyesinde yararlanılacak bir işleve sahiptir ve geri isteme hakkı *on yıllık* genel zamanaşımı süresine tabidir (TBK m. 146)¹⁰⁵.

Bağışlayanın ivazsız bir sözleşme olması nedeniyle geri alma hakkının kullanılması üzerine bağışlananın yükümü yalnızca bağışlanan şeyin iadesine yöneliktir, bağışlananın ayrıca bir tazminat sorumluluğu doğmaz. Bağışlananın iade yükümünün kapsamı ise onun iyiniyetli veya kötünüyetli olup olmamasına göre değişir. İyiniyetli zenginleşenin iade yükümü (TBK m. 79/I) üzerinden kaleme alınan bağışlananın istem tarihindeki zenginleşmesiyle sorumlu tutulacağını öngören hükmü (TBK m. 295/I) teleolojik redüksiyona tabi tutularak bu hükümdeki örtülü boşluk kötünüyetli zenginleşenin zenginleşmesinin tamamını vermekle yükümlü olduğu TBK m. 79/II hükmü

¹⁰² Tandoğan, s. 373; Serozan, Borçlar Özel, s. 306; Bucher, s. 159; Vogt/Vogt, OR 249 N 15; Maissen, s. 123.

¹⁰³ Oğuzman/Öz, s. 392 vd.; Eren, Genel, s. 908 vd.

¹⁰⁴ Tandoğan, s. 373; Bilge, s. 138; Tunçomağ, s. 239; Aral/Ayrancı, s. 251; Vardar Hamamcıoğlu, s. 332; Serozan, Dönme, s. 128.

¹⁰⁵ Guhl/Koller, s. 402; Huguenin, s. 782; Maissen, s. 131; Türkmen, s. 375.

çerçevesinde doldurulmalıdır¹⁰⁶. Bağışlanan en geç geri alma beyanının kendisine ulaştığı anda kötünietli sayılmakla beraber, bu andan önce de bağışlanan şeyi geri vereceğini bildiği veya bilmesi gerektiği andan itibaren, başka bir deyişle geri alma sebebine yol açtığı, yani bağışlayana veya onun yakınlara karşı ağır bir suç işlediği, bağışlayana veya onun aile üyelerinden birisine kanundan doğan yükümlülüklerini önemli ölçüde yerine getirmediği veya yüklemeyi haklı bir sebep olmaksızın yerine getirmediği andan itibaren kötünietli zenginleşenin iade yükümüne tabi olmalıdır¹⁰⁷.

2. Mehri Müeccelin Geri Alınması

a. Genel Olarak

Mehri muaccelin geri alınması, yerine getirilmiş edimlerin iadesini sağlarken, henüz yerine getirilmemiş mehri müeccelin geri alınması borçluya ifadan süresiz kaçınma hakkı verir (TBK m. 296/I). Karşı tarafa varması gerekli geri alma beyanı üzerine taraflar arasındaki mehri müeccelden doğan borç ilişkisi geçmişe etkili olarak ortadan kalkar¹⁰⁸. Bu yönüyle mehri müeccele ilişkin bağışlama sözü vermenin geri alınması, henüz ifa edilmiş bir edim olmaması nedeniyle bir tasfiye ilişkisine de yol açmayacağından mevcut bir hukukî ilişkiyi ortadan kaldıran *bozucu yenilik doğuran bir hak niteliğindedir*¹⁰⁹.

b. Geri Alma Sebepleri

Yerine getirilmiş bağışlamaların geri alınmasına ilişkin sebepler, bağışlama sözü vermenin geri alınması bakımından da geçerli birer geri alma sebebi oluştururlar (TBK m. 296/I b. 1). Bu sebeplere istinaden mehri muaccelin geri alınmasına ilişkin açıklamalarımız mehri müeccel için de geçerlidir.

Kanun koyucu buna ek olarak, bağışlayanın malî durumunun sonradan sözün yerine getirilmesini kendisi için olağanüstü ağır kılacak ölçüde değişmesi (TBK m. 296/I b. 2) ve bağışlama sözü verdikten sonra kendisi için yeni aile yükümlülüklerinin doğması veya bu yükümlülüklerin önemli ölçüde ağırlaşması halinde de (TBK m. 296/I b. 3) bağışlama sözü verene

¹⁰⁶ Türkmen, s. 358-359.

¹⁰⁷ Schmid, s. 133, dn. 518; Vogt/Vogt, OR 249 N 14; Gümüş, TBK m. 295, kn. 7. Geri alma işleminin bağışlanana vardığı andan itibaren onun kötünietli sayılacağı yönünde bkz. Vardar Hamamcioğlu, s. 333.

¹⁰⁸ Vardar Hamamcioğlu, s. 337.

¹⁰⁹ Eren, Özel, s. 303-304; Vogt/Vogt, OR 250 N 1; Gümüş, TBK m. 296, kn. 2; Yılmaz, s. 89; Çakırca, s. 110.

geri alma hakkı tanımıştır. Bağışlayanın malî yükümlülüklerinin ağırlaşması ile aile yükümlülüklerinin ağırlaşması bakımından yegâne fark, bu yükümlülüklerin borçlunun edimini yerine getirmesinde aranacak güçlüğü ölçüsünde kendini gösterir. Buna göre malî yükümlülüklerin borcun ifasını *olağanüstü* derecede ağırlaştırmış olması gerekirken, aile yükümlülüklerinin *önemli* ölçüde ağırlaşması yeterli görülmektedir. Kanaatimce geri alma hakkının kullanılması için erişilmesi gerekli olan borçlunun malî durumunun ifayı *olağanüstü* derecede güçleştirme şartında ifanın yerine getirilmesindeki güçlüğü ölçüsü düşürülmelidir¹¹⁰. Zira tam iki tarafa borç yükleyen sözleşmelerde uyarlama ve dönme için bile aşırı ifa güçlüğü aranması karşısında (TBK m. 138) ivazsız bir sözleşmede ifanın yerine getirilmesindeki güçlüğü ölçüsünün bu derece yüksek tutulması yerinde değildir. Bunun dışında bağışlama sözü veren mehir borçlusunun ödeme güçsüzlüğünün belirlenmesi veya iflâsına karar verilmesi halinde ise geri alma hakkının kullanılmasına da gerek kalmaksızın ifa yükümlülüğü kendiliğinden ortadan kalkar (TBK m. 296/II). Bağışlama sözü verenin sonradan durumunun iyileşmesi de sonucu değiştirmez.

Mehir borçlusunun malî durumunun kötüleşmesi veya yeni aile yükümlülüklerinin doğması veya önemli ölçüde ağırlaşması sebebiyle geri alma hakkını kullanabilmesi bakımından bağışlayanın bu durumda olup olmadığını tespitinde borcun ödeneceği an dikkate alınmalıdır. Bu nedenle bağışlama sözü veren borcun vadesi gelmeden önce (en geç boşanma veya ölüm) bu sebebe dayanarak bağışlamasını geri alamaz.

c. Geri Almanın Hüküm ve Sonuçları

Mehri müeccel borçlusu kocanın bağışlama sözü vermeyi geri alma hakkını kullanmasıyla birlikte bağışlama sözü verme sözleşmesi geçmişe etkili olarak ortadan kalkar. Bu durumda bağışlama sözü alacaklısının olası ifa talebine karşı, bağışlama sözü veren geri alma hakkını kullandığını ispat ederek *itiraz* yoluyla karşı çıkabilir¹¹¹. Buna karşılık bağışlama sözü veren geri alma hakkını kullanmadıkça, örneğin sonradan malî durumunun iyileşmesi halinde, bağışlama sözü alacaklısı yeniden edimin ifasını talep edebilir. Bu durumda bağışlama sözü veren geri alma hakkını kullanmadıkça ve geri alma sebebi sürekli bir nitelik taşıdığı müddetçe geciktirici def'i yoluyla edimi yerine getirmekten kaçınabilir. Lâkin geri alma hakkı bir kez kullanıldıktan sonra borç sona erer ve ifa talepleri artık borçlu tarafından bir *def'i ile*

¹¹⁰ Aynı yönde bkz. **Vardar Hamamcioğlu**, s. 341.

¹¹¹ **Meier**, s. 56.

*değil, itiraz yoluyla geri çevrilebilir*¹¹². Üstelik def'iden farklı olarak hakim bu durumu *re'sen* gözetmek zorundadır. Bağışlama sözü vermenin geri alınmasına sebep olan olgular, bağışlama sözü verenin kendi kusurundan kaynaklansa bile bağışlama sözü verenin herhangi bir tazminat sorumluluğu doğmaz. Bağışlama sözü verenin sonradan malî durumunun düzelmesi de sonucu değiştirmez¹¹³.

Bağışlama sözü vermenin geri alınması üzerine şayet alacaklının elinde bir mehir senedi varsa, mehir alacaklısı senedin kendine geri verilmesini isteyebilir (TBK m. 103 kıyasen). Mehir senedi alacaklısının senedi geri vermemesi halinde mehir borçlusu eş menfi tespit davası açarak durumun tespitini isteyebilir¹¹⁴. Öte yandan mehir borçlusu bağışlama sözünü geri aldığına dair karşı tarafa varması gerekli irade beyanında bulunduğunu ispat ederek, her zaman mehir alacaklısının ifa talebine itiraz edebilir. Mehir alacağıının devri halinde ise mehir borçlusu devri öğrendiği sırada mehir alacaklısına karşı ileri sürebileceği itiraz ve def'ileri devralana karşı da ileri sürebilir (TBK m. 188/I).

3. Mehri Muaccel ve Mehri Müecceli Geri Alma Süresi ve Geri Alma Şekli

a. Geri Alma Süresi

Gerek mehri muaccel gerekse mehri müeccel sözleşmesinin üzerinden ne kadar zaman geçerse geçsin bağışlayanın geri alma hakkı için süre, geri alma sebebinin öğrenilmesinden itibaren başlar. Bağışlayan, geri alma sebebini öğrendiği günden başlayarak bir yıl içinde bağışlamasını geri alabilir (TBK m. 297/I). Bağışlamayı geri alma hakkına ilişkin süre, hukukî niteliği itibarıyla *hak düşürücü* süredir ve bu nedenle *durmaz* ve *kesilmez*. Geri alma sebebinin sürekli bir nitelik taşıması halinde, örneğin eşin haysiyetsiz hayat sürmesi halinde geri alma hakkına ilişkin süre sürekli nitelik taşıyan bu durumun sona ermesi anından itibaren başlar¹¹⁵.

Mehri muaccel veya mehri müecceli geri alma hakkı kanundaki geri alma sebeplerinin varlığı halinde sebebin öğrenilmesinden itibaren bir yıl içinde kullanılmalıdır. Yargıtay'ın boşanma halinde geri alma süresinin boşanma kararının kesinleşmesinden itibaren başlayacağına yönelik içtihat-

¹¹² Meier, s. 56.

¹¹³ Gümüş, TBK m. 296, kn. 4; Yılmaz, s. 94.

¹¹⁴ Eren, Özel, s. 1030.

¹¹⁵ Bilge, s. 138.

ları ise kanaatimizce yerinde değildir¹¹⁶. Zira yenilik doğuran hakların kullanılmasında ve onlara ilişkin kısa hak düşürücü sürelerin belirlenmesinde amaç, tek taraflı irade beyanıyla karşı tarafın hukuk alanına tesir edebilecek ve hak muhatabı için ağır sonuçlar doğurabilecek hakkın kullanılıp kullanılmaması yönünde muhatap nezdindeki belirsizliği engellemektedir. Bu yönüyle yenilik doğuran haklar, alacak haklarından önemli ölçüde ayrılır. Evliliğin sona ermesinden itibaren başlayacak süre olsa olsa hak düşürücü süre içinde kullanılan geri alma hakkı üzerine doğan geri isteme hakkına ilişkin zamanaşımı süresi olabilir¹¹⁷. Zira bir eşin diğer eşten olan alacağına ilişkin zamanaşımı evlilik birliği süresince durmaktadır (TBK m. 153/I b. 3). Mahkemenin geri alma istemine konu olan davada yaptığı iş, geri alma hakkının kullanılmasına sebep olan olguların gerçekleşip gerçekleşmediğinin tespitinden ibarettir. Bu anlamda mahkeme kararı yenilik doğurucu bir karar değil, bilâkis hak sahibinin hakkını dayandırdığı vakıaların tespiti niteliğindedir¹¹⁸.

Bunun dışında bağışlayan bir yıllık süre dolmadan önce ölürse, geri alma hakkı mirasçılara geçer ve mirasçılar geriye kalan sürenin sona ermesine kadar bu hakkı kullanabilirler (TBK m. 297/II). Lâkin bağışlayan sağlığında sebebi öğrenmesine rağmen haktan feragat etmişse, feragat işlemiyle birlikte hak sona ereceğinden bağışlayanın mirasçılarının da geri alma hakkını kullanması söz konusu olamaz. Buna karşılık bağışlayan, sağlığında geri alma sebebinin öğrenememişse, mirasçılar, ölümünden başlayarak bir yıl içinde bağışlamayı geri alma hakkını kullanabilirler (TBK m. 297/III). Bağışlanan, bağışlayana kasten ve hukuka aykırı olarak öldürmesi veya onun geri alma hakkını kullanmasını engellemesi halinde, mirasçılar bağışlamayı geri alma hakkı kanununun gerekçesinde de belirtildiği üzere herhangi bir süreye tabi değildir.

b. Geri Almanın Şekli

Mehri muaccel ve mehri müaccelin geri alınması herhangi bir geçerlilik şekline tabi değildir. Geri alma hakkının kullanılmasıyla üzerinde etki

¹¹⁶ Yargıtay HGK E. 1989/2-448, K. 1989/603, T. 22.11.1989; Yargıtay 4. HD. E. 2002/14963, K. 2003/1168, T. 3.2.2003 (Legalbank Elektronik Hukuk Bankası); Yargıtay HGK, E. 1986/2-382, K. 1987/122, T. 25.2.1987; Yargıtay HGK, E. 1984/1-490, K. 1986/73, T. 31.1.1986 (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası). Bu yönde bkz. **Yılmaz**, s. 136.

¹¹⁷ Aynı yönde bkz. **Vardar Hamamcıoğlu**, s. 354.

¹¹⁸ Nitekim aynı yönde Yargıtay kararları için bkz. Yargıtay 1. HD. E. 2012/16874, K. 2013/2215, T. 19.02.2013; Yargıtay 2. HD. E. 1998/8160, K. 1998/10211, T. 23.9.1998 (Legalbank Elektronik Hukuk Bankası).

doğuracağı sözleşme şekle tabi olsa bile, hakkın kullanılması için herhangi bir şekil şartı aranmaz¹¹⁹. Bu kural geçerliliği adi yazılı şekle tabi olan mehri müeccel ile geçerliliği resmî şekle tabi olan taşınmaz veya sınırlı aynî hakka ilişkin mehir sözleşmeleri için de geçerlidir. Buna göre bağışlama veya bağışlama sözü verme; sözlü, yazılı veya resmî şekilde karşı tarafa varması gerekli olan irade beyanı ile geri alınabilir, geri alma hakkının dava yoluyla kullanılması şart değildir. Yalnız geri almanın karşı tarafın kabulünü gerektirmeyen bir hukukî işlem olduğu dikkate alındığında, muhatabı belge vermeye zorlayacak bir mekanizma olmadığı için geri almanın ispat kolaylığı bakımından resmî şekilde yapılması tavsiye edilir.

Buna karşılık değeri 4.480 TL'yi (2020 yılı itibarıyla) geçen hukukî işlemler kural olarak yalnızca senetle ispatlanabilir (HMK m. 200/I). Lâkin eşler, kayınbaba, kaynana ile gelin ve damat arasındaki işlemler senetle ispat kuralına tabi değildir ve bunlar tanıkla da ispat edilebilirler (HMK m. 203/I a). Bu nedenle senetle ispat kuralı daha ziyade, mehir borçlusunun bu yakın hısımlar dışındaki üçüncü kişiler olduğu veya evlendirmeye yetkili resmî memur önünde yapılmayan evliliklerde mehrin geri alınması bakımından önem arz eder.

SONUÇ

Yargıtay'ın bağışlama yaklaşımının bir sonucu olarak günümüzde mehirten doğan uyuşmazlıklara Türk Borçlar Kanununun bağışlama sözleşmesine ilişkin hükümleri (TBK m. 285-298) uygulanmaktadır. Böyle bir yaklaşımın İslâm hukukundaki mehir ile pozitif hukukumuzdaki bağışlamaya ilişkin kuralların aynı olmaması nedeniyle taraf iradelerinden sapması ve İslâm hukukundaki mehir kurumunun anlamından farklı sonuçlara yol açabilme potansiyeli yüksektir. Buna karşın, pozitif hukuk kuralları içinde mehirten doğan uyuşmazlıkların çözülmesinde bağışlama yaklaşımından daha uygun bir yol bulunmamaktadır. Gerçekten de bir kişinin diğerine karşılıksız bir kazandırmada bulunması (mehri muaccel) veya karşılıksız kazandırmada bulunmayı taahhüt etmesi (mehri müeccel) itibarıyla mehir, bağışlama sözleşmesine oldukça benzer. Bu anlamda taraf iradelerine daha uygun düşen İslâm hukukunun kanunun emredici hükümleri, kamu düzeni, hukuka ve ahlâka aykırı ve kişilik hakkına aykırı olmayan mehre ilişkin kuralları Yargıtay tarafından bağışlama olarak nitelendirilen sözleşmenin yorumlanmasında ve sözleşme boşluklarının doldurulmasında yardımcı bir işleve sahiptir ve bu kurallar somut uyuşmazlığın çözümünde de uygulanabilir.

¹¹⁹ Kural olarak tüm yenilik doğuran haklar bakımından aynı yönde bkz. **Buz**, s. 252.

Mehri müeccelin aksi kararlaştırılmadıkça evliliğin boşanmayla sona erdiği anda muaccel hale gelmesi, bu durumun boşanmanın fer'i bir sonucu olarak görülmesine yol açmakta ve dolayısıyla da TMK m. 184/I b. 5 uyarınca bunların geçerliliğinin hakimın onayına bağlı olması gerektiği ifade edilmektedir. Lâkin mehri müeccel, Türk Borçlar Kanununun bağışlama sözleşmesinin şekil şartlarına uygun (TBK m. 288) bir sözleşmeyle kararlaştırılmışsa, İslâm hukukunda kabul edildiği üzere evliliğin sona ermesinin bir sonucu değil, evliliğin kurulmasının bir sonucu olarak görülmelidir. Boşanma yalnızca mehri müeccelden doğan borcun ödeneceği vadeyi belli eder. Keza mehri müeccel yalnızca evliliğin boşanma yoluyla sona ermesi halinde değil, ölümle sona ermesi halinde de muaccel olur. Bu nedenle mehri müeccel boşanmayı önleyecek bir tedbir veya boşanma tazminatı olarak görülmemelidir.

Yargıtay uygulamasında mehrin geri alınmasına yönelik olarak, mehri muaccelin geri alınması elden ve yerine getirilmiş bağışlamaların geri alınmasına (TBK m. 295), henüz yerine getirilmemiş mehri müeccelin geri alınması da bağışlama sözü vermenin geri alınmasına (TBK m. 296) ilişkin kurallar çerçevesinde değerlendirilmektedir. İslâm hukukunda zifaktan sonra mehrin geri istenmesi kural olarak mümkün değil iken, pozitif hukukumuzda mehri muaccel ve mehri müeccel kanunda öngörülen sınırlı sayıda sebebin gerçekleşmesi halinde geri alınabilmektedir. Nisbî emredici nitelikteki bu hükümler, İslâm hukukunun mehir kurallarıyla bertaraf edilemez. Kişiye sıkı sıkıya bağlı geri alma hakkı karşı tarafa varması gereken ve herhangi bir geçerlilik şekline tabi olmayan irade beyanı ile kullanılabilir. Geri almanın üzerinde etki doğuracağı işlem şekle tabi olsa bile, geri alma işleminin geçerliliği herhangi bir şekle tabi değildir. Yenilik doğuran bir hak olarak geri alma hakkı, geri alma sebebinin öğrenilmesinden itibaren bir yıllık hak düşürücü süreye tabidir (TBK m. 297/I). Bu sürenin durması ve kesilmesi söz konusu olmaz. Bu nedenle Yargıtay'ın boşanmalarda geri alma süresini boşanma kararının kesinleşmesi tarihinden itibaren başlatması yerinde değildir. Boşanma kararının kesinleşmesinden sonra başlayacak süre, olsa olsa eşler arasındaki alacaklara ilişkin zamanaşımının evlilik birliği süresince duracağını öngören TBK m. 153/I b. 3 hükmü uyarınca süresi içinde kullanılan geri alma hakkı neticesinde doğan bağışlanan şeyi geri isteme hakkı olabilir. Bir alacak hakkı olarak bağışlanan şeyi ve bu arada mehir konusu şeyi geri isteme hakkı da, geri alma hakkını değiştirici yenilik doğuran hak olarak kabul eden benimsediğimiz görüş uyarınca on yıllık zamanaşımına tabidir (TBK m. 146).

KAYNAKÇA

- Acar**, H. İbrahim: “Mehrin İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi, Sayı 17, 2011, s. 367-388.
- Akçaal**, Mehmet: “Düğünde Takılan Ziyet Eşyasının İadesi”, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 14, Sayı 2, 2019, s. 265-301.
- Akyüz**, Jülide: “Evlenme Sözleşmesinin Önemli Bir Ögesi Olan Mehir Hakkında Bazı Düşünceler”, Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt 24, Sayı 37, 2005, s. 213-230.
- Aral**, Fahrettin/**Ayrancı**, Hasan: Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri, 11. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2018.
- Aydın**, M. Akif: “Hukuk-ı Aile Kararnamesi”, İslâm Ansiklopedisi, Cilt 18, Türkiye Diyanet Vakfı, İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1998, s. 314-318 (Kısaltma: Kararname).
- Aydın**, M. Akif: “Mehir”, İslâm Ansiklopedisi, Cilt 28, Türkiye Diyanet Vakfı, İslâm Araştırmaları Merkezi, Ankara 2003, s. 389-391 (Kısaltma: Mehir).
- Aydoğdu**, Murat/**Kahveci**, Nalan: Türk Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, 4. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2019.
- Bardakoğlu**, Ali: “Hibe”, Cilt 17, İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1998, s. 421-426.
- Bilge**, Necip: Borçlar Hukuku, Özel Borç Münasebetleri, Banka ve Ticaret Hukuku Enstitüsü Yayınları, Ankara 1971.
- Bilmen**, Ömer Nasuhi: Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahât-ı Fıkhiyye Kâmusu, Cilt 2, İstanbul 1950.
- Bucher**, Eugen: Obligationenrecht, Besonderer Teil, 3. Auflage, Schulthess Verlag, Zürich 1988.
- Buz**, Vedat: Yenilik Doğuran Haklar, Yetkin Yayınları, Ankara 2005.
- Cin**, Halil: İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Yayınları, Ankara 1974 (Kısaltma: Evlenme).
- Cin**, Halil: “İslâm Hukukunda Mehr”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 29, Sayı 1, 1972, s. 199-254 (Kısaltma: Mehir).
- Çakırca**, Seda İrem: “Mehir Sözleşmesinin Hukuki Niteliği”, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 9, Sayı 121-122, Eylül-Ekim 2014, s. 89-116.
- Dural**, Mustafa/**Öğüz**, Tufan/**Gümüş**, Mustafa Alper: Türk Özel Hukuku, Cilt III, Aile Hukuku, Filiz Kitabevi, İstanbul 2018.

- Eren**, Fikret: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 23. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2018 (Kısaltma: Genel).
- Eren**, Fikret: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 6. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2018 (Kısaltma: Özel).
- Guhl**, Theo/**Koller**, Alfred: Das Schweizerische Obligationenrecht mit Einschluss des Handels- und Wertpapierrechts, 9. Auflage, Schulthess Verlag, Zürich 2000.
- Gümüş**, M. Alper: İstanbul Şerhi, Türk Borçlar Kanunu, Cilt -2, Özel Borç İlişkileri, 2. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2018, s. 1503-1574.
- Hatemi**, Hüseyin: Hukuka ve Ahlâka Aykırılık Kavramı ve Sonuçları (Özellikle BK m. 65), Sulhi Garan Matbaası, İstanbul 1976.
- Hatemi**, Hüseyin/**Kalkan Oğuztürk**, Burcu: Aile Hukuku, 4. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2014.
- Huguenin**, Claire: Obligationenrecht, Allgemeiner und Besonderer Teil, 1. Auflage, Schulthess Verlag, Zürich 2012.
- Kılınç**, Ayşe Nur/**Kılınç**, Ahmet: “Mehrin Türk Pozitif Hukuku Açısından Yeniden Değerlendirilmesi Gerekliliği”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 10, Sayı 1, 2019, s. 103-118.
- Maissen**, Sandra: Der Schenkungsvertrag im schweizerischen Recht, Universitätsverlag, Freiburg Schweiz 1996.
- Meier**, Walter Heinrich: Der Widerruf von Schenkungen im schweizerischen Recht, Verlag P.G. Keller, Winterthur 1958.
- Oğuzman**, M. Kemal/**Öz**, Turgut: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt 2, 14. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2018.
- Okur Gümürküoğlu**, Saliha: “İslâm Aile Hukukunda Kadının Mehir Hakkına Toplumun Bakış Açısı Üzerine Bir Değerlendirme”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 27, S. 4, 2013, s. 223-256.
- Öztaş**, Bilge: “Resmî Nikâhtan Sonra Yapılan Mehir Anlaşması Geçerli midir?”, Prof. Dr. Ali Bozer'e Armağan, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1998, s. 389-397.
- Pürselim-Arning**, Hatice Selin: “Türk ve Alman Milletlerarası Özel Hukuklarında Mehir Kavramının Vasıflandırılması”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt: 33, Sayı: 2, 2013, s. 137-151.
- Reisoğlu**, Safa: “Mihri Müeccele Müteallik 2.12.1959 tarihli Tevhidi İçtihad Kararı Hakkında (1)”, Ankara Barosu Dergisi, Sayı 3, 1960, s. 78-82.
- Sağlam**, Hadi: “İslâm Hukukunda Mehir Evlilik Sigortası mıdır?”, Universal Journal of Theology, Cilt 1, Sayı 1, 2016, s. 1- 19.

- Schmid**, Hans: Die Schenkung nach dem schweizerischen Zivilgesetzbuch, Buchdruckerei J. Spalti, Glarus 1909.
- Serozan**, Rona: Sözleşmeden Dönme, 2. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2007 (Kısaltma: Dönme).
- Serozan**, Rona: Borçlar Hukuku Özel Bölüm, 3. Bası, (Yayına Hazırlayanlar: Serozan, Rona/Baysal, Başak/Sanlı, Kerem Cem), On İki Levha Yayınları, İstanbul 2018 (Kısaltma: Borçlar Özel).
- Serozan**, Rona/**Başoğlu**, Başak/**Kapancı**, Kadir Berk: “Aile Hukukunun Özellikleri, İlkeleri ve Gelişimi”, İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. İlhan Ulusan’a Armağan, Cilt 15, Sayı 2, Özel Sayı Armağan Cilt II, Temmuz 2016, s. 531-560.
- Sirmen**, Lale: Türk Özel Hukukunda Şart, Banka ve Ticaret Hukuku Enstitüsü Yayınları, Ankara 1992.
- Şener**, Abdulkadir: İslâm Hukukunda Hibe, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1984.
- Şirin**, Şükrü: “İslâm Hukukunda Mehir Davaları”, Marife Dinî Araştırmalar Dergisi, Cilt 15, Sayı 2, Kış 2015, s. 298-319.
- Tandoğan**, Halûk: Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri, Cilt I/1, 4. Bası, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1985.
- Tunçomağ**, Kenan: Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri, II. Cilt, 2. Bası, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1974.
- Türkmen**, Ahmet: Bağışlamanın Geri Alınması, Adalet Yayınevi, Ankara 2019.
- Tüzüner**, Özlem: “Türk ve İslâm Hukuku Bakış Açısından Evlenmenin Hukukî Niteliği Hakkında Bir İnceleme”,+ Ankara Barosu Dergisi, Cilt 71, Sayı 1, 2013, s. 127-147.
- Vardar Hamamcıoğlu**, Gülşah: Bağışlama Sözleşmesi, Adalet Yayınevi, Ankara 2016.
- Vogt**, Nedim Peter/**Vogt**, Annäig L.: Basler Kommentar zum schweizerischen Privatrecht, Obligationenrecht I, Art. 1-529, 6. Auflage, (Hrsg. Honsell, Heinrich/Vogt, Nedim Peter/Wiegand, Wolfgang), Helbing Lichtenhahn Verlag, Basel 2015.
- Yılmaz**, Merve: Bağışlama Sözleşmesinin Sona Ermesi, On İki Levha Yayınları, İstanbul 2011.
- Zevkililer**, Aydın/**Gökyayla**, K. Emre: Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri, 14. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara 2016.